

REKABET KURULU KARARI

Dosya Sayısı : D1/2/E.C.G.-00/4 (Özelleştirme)

Karar Sayısı : 00-43/464-254

Karar Tarihi : 03.11.2000

A- TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Prof. Dr. M.Tamer MÜFTÜOĞLU.

Üyeler : Dr.Kemal EROL, Mehmet Zeki UZUN, Sadık KUTLU, İsmet CANTÜRK, Nejdet KARACEHENNEM, Mustafa PARLAK, A. Ersan GÖKMEN, R. Müfit SONBAY, Kubilay ATASAYAR, Murat GENCER.

B- RAPORTÖRLER: Emin Cenk GÜLERGÜN, Hasan Hüseyin ÜNLÜ, Mustafa Mehmet ÖZKARABÜBER.

C- DOSYA KONUSU: İstanbul Gübre Sanayii A.Ş.'nin %99.98 oranındaki hissesinin özelleştirilmesi.

D- BİLDİRİMDE BULUNAN: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
Hüseyinrahmi Sk., No:2, 06680 Çankaya/ANKARA

E- TARAFLAR: - T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

- Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş.
Toros Binası, 8630 Akatlar/İSTANBUL

F- DOSYA EVRELERİ: Kurumu kayıtlarına 05.10.1998 tarih, 3210 sayı ile giren bildirimde; Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 18.08.1998 tarih ve 98158 sayılı Kararı'yla, İstanbul Gübre Sanayii A.Ş. (İGSAŞ)'nin sermayesinde bulunan Türkiye Petrolleri A.O. ve Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.'ye ait olan hisselerin özelleştirme kapsam ve programına alındığından bahisle, 1998/4 sayılı "Özelleştirme Yoluyla Devralmaların Hukuki Geçerlilik Kazanabilmeleri İçin Rekabet Kurmu'na Yapılacak Ön Bildirimlerde ve İzin Başvurularında Takip Edilecek Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ" çerçevesinde, konuyla ilgili olarak Rekabet Kurulu'nun görüşü talep edilmiştir.

Bunun üzerine, Mesleki Daire görüşü ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 11.11.1998 tarihli görüşü dikkate alınarak, 19.11.1998 tarih ve 91-738 sayılı Karar ile konuyla ilgili Rekabet Kurulu Görüşü oluşturulmuştur. Buna göre;

- azotlu ve kompoze gübreler pazarlarının ayrı ayrı ilgili ürün pazarları olarak ele alınması gerektiği,

- Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş. (Toros Gübre)'nin, İGSAŞ'ı devralması durumunda, azotlu gübre pazarında hakim duruma geçeceği,

- Türkiye Gübre Sanayii A.Ş. (TÜGSAŞ)'nin İGSAŞ'ı devralmasının, 1998/4 sayılı Tebliğ'in 2 nci maddesi gereğince, Tebliğ kapsamı dışında kalacağı,

- Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği (TKKMB)'nin tarım kredi kooperatiflerinin ortak gereksinimlerini karşılamak için dağıtım niteliğinden çok, satın alma niteliği taşıdığı, bu açıdan TKKMB'nin dağıtımdaki payının kooperatiflere satış yapan teşebbüslerin ayrı ayrı payına eklenebileceği gerekçesiyle, TKKMB'nin İGSAŞ'ı devralmasının 4054 sayılı Kanun'un 7/1 nci maddesinde ifade edilen rekabetin önemli ölçüde azalması sonucunu doğurmayacağı,

- TKKMB ile ekonomik birlik sergileyen Gübretaş'ın İGSAŞ'ı devralmasının, yukarıda yer verilen gerekçelerin yanı sıra bu işletmenin azotlu gübre üretiminde bulunmaması nedeniyle rekabetin önemli ölçüde sınırlandırılması etkisini göstermeyeceği,

- İGSAŞ'ın Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. (BAGFAŞ) ve Ege Gübre Sanayii A.Ş. (Ege Gübre) tarafından ayrı ayrı veya birlikte alınmasının rekabet kuralları açısından bir sakınca oluşturmayacağı,

- 1998/4 sayılı Tebliğ'in 5 inci maddesi uyarınca, İGSAŞ'ın devredilmesi işleminin, ön bildirim konu olması nedeniyle devralacak teşebbüsün konumuna bakılmaksızın Rekabet Kurulu iznine tabi olduğu,

görüşüne ulaşmıştır.

Kurum kayıtlarına 12.10.2000 tarih ve 4250 sayı ile giren yazı üzerine düzenlenen 02.11.2000 tarih, D1/2/E.C.G.-00/4 sayılı Özelleştirme Nihai Bildirim Raporu; 02.11.2000 tarih, REK.0.05.00.00/113 sayılı Başkanlık Önergisi ile 03.11.2000 tarih ve 00-43 sayılı Kurul toplantısında görüşülerek karara bağlanmıştır.

G- RAPORTÖRLERİN GÖRÜŞÜ:

İstanbul Gübre Sanayii A.Ş.'nin Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş. tarafından devralınması halinde;

1. kompoze gübreler pazarında hakim durum yaratılmayacağı,
2. ancak azotlu gübreler pazarında, Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş.'nin,

- satış, üretim, kurulu kapasite ve ithalat yönüyle pazar lideri konumuna geçecek olması,
  - toplam azotlu gübre satışı içindeki payı artmakta olan AN(%33 N) ve üre (%46 N) gübrelerinin önemli bir kısmını satacak olmasına bağlı olarak, pazardaki ağırlığını daha da artırma olanağını ele geçirecek olması,
  - giriş engellerinin yüksek olduğu pazarın oligopolistik yapısının ciddi ölçüde güçlenecek olması,
- nedeniyle hakim duruma geçeceği,

3. bu itibarla, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7 nci maddesi anlamında hukuka aykırı ve yasak olan bildirimle konu devralma işlemine, izin verilmemesi gerektiği mütalaa edilmektedir.

H- İNCELEME ve DEĞERLENDİRME

1. İlgili Pazar

a) Ürün Pazarı: Tarımsal faaliyetlerde, birim alandan daha fazla ürün elde edilmesine yönelik etkili olan önlemler içinde gübre kullanımı başta gelmektedir. Genel olarak, bütün topraklarda her çeşit besin maddesinin az veya çok var olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, gübre kullanımında asıl önemli olan, toprakta eksik olan bitki besin maddelerinin cins ve miktarlarını tespit ederek, gübreleme işleminin zamanında ve usulüne uygun olarak yapılmasıdır. Gübre kullanımının ürün verimliliğini %50'nin üzerinde artırdığı, bazı ürünlerde bu artışın %80'in üzerine çıktığı bilinmektedir.

Bitkilerin kök, dal, yaprak, meyve ve ürünlerini yapmak için kullandığı maddelere bitki besin maddesi (BBM) denilmektedir. Toplam sayısı yüz kadar olan elementlerden, bitkilerin besin maddesi olarak yararlandığı element sayısı yirminin altındadır. Bitkilerin beslenmesi için gerekli olan ve fazlaca kullanılan bazı besin maddeleri karbon, oksijen, azot, fosfor, potasyum, kalsiyum, magnezyum ve kükürttür. Demir, bakır, çinko, mangan, bor, molibden ve klor ise az miktarda tüketilmektedir. Kimyasal gübre, toprakta yeterli oranda olmayan bu besin maddelerini karşılamak amacıyla kullanılmaktadır. Buna göre, yetiştirilecek bitkinin özellikleri, topraktan alınan örneklerin laboratuvar ortamında incelenmesi sonucunda ortaya çıkan topraktaki bitki besin maddesi gereksinimi, bölgenin iklimi gibi unsurlar göz önüne alınarak kullanılacak gübre türü belirlenmektedir.

Kimyasal gübreler, öncelikle tek besinli ve çok besinli olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Tek besinli gübreler; içerisinde bitki besin maddelerinden azot, fosfor veya potasyum elementlerinden yalnızca birisini bulduran, içerdiği bu elementlere göre de azotlu, fosforlu ve potasyumlu şeklinde adlandırılan gübrelerdir. Kompoze gübreler ise, bu üç elementten birden fazlasını ihtiva eden gübrelerdir.

İlgili ürün pazarı belirlenirken gübre çeşitleri; kullanım alanı, amaç, zaman ve şekilleri, içerdikleri bitki besin maddeleri, üretim süreçleri (arz ikamesi yönüyle), fiyatları, dağıtımları, tedarik olanakları, tüketici tercihleri ve alışkanlıkları bakımından incelenmiştir.

Yukarıda değinilen tek besinli gübre türlerinden azot içerikli gübreler bitkinin üst gövdesinin gelişimi üzerinde, potasyum içeren gübreler bitkinin dayanıklılığı üzerinde, fosfor gübreleri ise bitkinin üreme organları üzerinde etkilidir. Bu nedenle fosfor gübreleri, ürün ekilirken (Ürüne göre değişmekle birlikte, ülkemizde özellikle önemli miktarda ekimi yapılan tahıllarda bu dönem sonbahar mevsimidir.) tohumla birlikte toprak altına verilmekte, bu nedenle de toprak altı gübreleri olarak adlandırılmakta; azotlu gübreler ise toprağın azot ihtiyacına bağlı olarak ekim sırasında tohum ve fosfor gübresi ile birlikte bir miktar verilebilmekle birlikte, ürünün üst gövdesinin gelişimine etki ettiğinden, asıl olarak bitki topraktan çıktıktan sonra kardeşlenme dönemi denilen ve ilkbahar mevsimine rastlayan dönemde kullanılmaktadır. Potasyum gübresi ise, her iki dönemde de verilebilmektedir. Kompoze gübreler azot, fosfor ve potasyum bitki besin maddelerinden birden fazlasını birlikte içerdiğinden, iki ya da üç cins gübrenin de aynı zamanda kullanılması gerektiğinde tercih edilmektedir.

Tek besinli gübrelerin içerdiği bitki besin maddelerinin farklı olmasına bağlı olarak kullanım amaç ve zamanları bakımından farklılık göstermesi, bu gübre çeşitlerinin birbirinin yerine kullanılmasının, yani talep ikamesinin mümkün olmadığını açıklamaktadır. Kompoze gübrelerde ise durum biraz daha farklıdır. Şöyle ki azot, fosfor veya potasyum içerikli gübrelerden iki ya da üçünün birlikte kullanılacağı durumlarda, istenilen kompozisyona sahip olan bir kompoze gübrenin tek başına kullanılması ile istenen sonuca ulaşmak mümkündür. Burada, tarlaya tek bir gübrenin doğrudan atılmasının getireceği kolaylık ve maliyet avantajına karşılık, iki ya da üç çeşit gübrenin ayrı ayrı alınması, karıştırılması, tekrar uygun taşıma torbalarına doldurularak tarlaya atılmasının getireceği ekstra zorluk ve maliyet unsurları ön plana çıkmaktadır. Tek besinli bir gübre türü yerine, o besin maddesini de içeren bir kompoze gübre kullanılması durumunda söz konusu ekstra maliyet daha da artmaktadır; çünkü gereksinim duyulan bir besin maddesinin yanında toprağın ihtiyacı olmayan ve hiçbir fayda sağlamayacak bir diğer besin maddesinin de toprağı verilmesi, kullanıcıya ekstra maliyet getireceği gibi, fazladan verilen besin maddesi toprağın ihtiyaç duyduğu diğer besin maddelerinden yeterince yararlanamamasına neden olacaktır. Bu itibarla, tek besinli gübreler ile çok besinli (kompoze) gübreler birbirinin yerine kural olarak kullanılamayacaktır.

Buna göre, farklı kullanım amaçları söz konusu olan azotlu, fosforlu, potasyumlu ve kompoze gübreler birbiri ile ikame edilemediğinden, bu grupların herbiri ayrı birer ilgili ürün pazarı oluşturmaktadır. Özelleştirme yolu ile devredilecek kuruluş olan İGSAŞ, başta bir azotlu gübre çeşidi olan üre olmak

üzere, 20.20.0 ve 15.15.15 kompoze gübrelerini üretmekte, ayrıca amonyum sülfat (AS), amonyum nitrat (AN) ve diamonyum fosfat (DAP) gübrelerini (bazı yıllarda üreyi de) ithal etmektedir. İGSAŞ'ın fosforlu ve potasyumlu gübrelerin üretim veya ithalatını yapmaması nedeniyle, bu gübrelere ilişkin ilgili ürün pazarı tanımı yapılmamıştır. Bu aşamada, azotlu ve kompoze gübrelerin kendi grupları içindeki ortaklık ve farklılıkları daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Ülkemizde azotlu gübrelerden, amonyum sülfat (AS), kalsiyum amonyum nitrat (CAN), amonyum nitrat (AN) ve üre gübreleri tüketilmektedir. Kompoze gübre türlerinden ise başlıca; monoamonyum fosfat (MAP: %11 azot, %51 fosfor), diamonyum fosfat (DAP: %18 azot, %46 fosfor), 20.20.0 (NP: %20 azot, %20 fosfor) ve 15.15.15 (NPK: %15 azot, %15 fosfor, %15 potasyum) gübreleri kullanılmaktadır.

Azotlu gübreler bitki besin maddesi olarak azot içermektedir. Bunlar arasındaki temel farklılık sahip olunan azot miktarından kaynaklanmaktadır. AS %21 oranında azot içerirken, CAN %26, AN %33, üre ise %46 oranında azot içermektedir. Azotlu gübreler arasındaki bir diğer farklılık ise, gübrenin nihai halinin verilmesinde bitki besin maddesinin yanında kullanılan dolgu maddelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, AS terkinindeki sülfürik asit nedeniyle kükürt içermekte ve bu nedenle toprağın asit miktarını artırmakta, CAN gübresi ise kireç içermektedir.

Toprağın asitlik durumu toprağın reaksiyonu (PH'sı) ile ilgilidir. Toprak PH'sı, toprağın asitlik ve bazlık özelliğini ifade etmektedir. PH derecesi 0 ile 14 arasında değişmektedir. Buna göre toprak temelde asit, nötr veya alkali reaksiyonludur. Toprak reaksiyonu bitki gelişimini ve besin maddelerinin bitki tarafından alınabilmesini önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye topraklarının PH durumu şu şekildedir*:

Toprağın PH Durumu	PH Durumuna Göre Toprak Özelliği	PH Durumuna Göre Toprak Oranı (%)
4.5'in altı	Kuvvetli asitli	0.35
4.5-5.5	Orta asitli	1.65
5.5-6.5	Hafif asitli	5.36
6.5-7.5	Nötr	29.86
7.5-8.5	Hafif alkali	62.00
8.5'in üstü	Kuvvetli alkali	0.78

* Dr. Fikret Eyüpoğlu, Türkiye Topraklarının Verimlilik Durumu, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-1999, Sayfa: 22-37.

Toprağın asit özelliği göstermesi durumunda AS gübresi kullanılması, toprak PH'sını daha da aşağıya çektiğinden, toprağın asitlik özelliğini daha da artırmaktadır. Bu nedenle, AS gübresinin topraklarımızın PH'sı 6.5'in altında olduğu %7.36'sında kullanmak doğru değildir. İfade edildiği gibi, AS gübresinin terkinindeki sülfürik asit nedeniyle kükürt içermektedir. Kükürt ihtiyaç durumuna

bakıldığında ise, Türkiye topraklarının ancak %9.84'ünde kükürt miktarının kritik sayılan değerin altında olduğu¹ görülmektedir. Kükürt eksikliği olan topraklarda, AS gübresi kullanılmak suretiyle (toprak PH'sinin uygun olması koşuluyla) söz konusu kükürt eksikliğinin bir ölçüde giderilmesi mümkündür. Ancak çoğu zaman, AS gübresinin içerisindeki kükürt miktarı bu eksikliği karşılamaya yetmemekte ve toprağın kükürtlenmesi gerekmektedir.

Kalsiyum amonyum nitrat (CAN) gübresinin terkipteki azot miktarı %26 civarındadır. CAN gübresinde dolgu malzemesi olarak kalsiyum (kireç) kullanılmaktadır. Kireç toprağın PH'sini yukarıya çekmekte, yani asiti dengelemektedir. Bol miktarda yağışla toprağın çok yıkanması nedeniyle, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde toprağın kireç ihtiyacı daha fazladır. Türkiye topraklarının %7.5'inde önemli ölçüde kirece ihtiyaç duyulmakta, ancak bunun için CAN gübresi kullanımı yeterli olmamakta ve kireçleme yapılması gerekmektedir².

Özetle, içerdiği azot maddesi miktarı dışında, AS gübresinin kükürt, CAN gübresinin ise kireç içermesi nedeniyle farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Ancak, ülkemiz topraklarının genelinde kükürt ve kireç yeterli miktarda bulunmakta olup, söz konusu maddelerin eksik olması durumunda AS veya CAN gübreleri ile bu eksikliğin telafi edilmesi mümkün olmamaktadır (Bu durumda kireç veya kükürt atılmalıdır.). Ayrıca kükürt eksikliği genelde asit reaksiyonlu topraklarda görüldüğünden³, toprağın PH'sini düşürerek asitlik durumunu daha da artıran AS gübresi kullanımı, bu durumda uygun olmayacaktır. Buna göre, AS veya CAN gübreleri içerdiği kükürt veya kireç için kullanılmamaktadır. Önemli olan, gübrenin içerdiği azot miktarı, fiyatı ve temin olanaklarıdır. Bu çerçevede, bildirim formunda ileri sürülen, AS ve CAN'ın içerdiği kükürt ve kireç nedeniyle diğer azotlu gübrelerden kullanım alanı yönüyle farklılaştığı, CAN'ın AN gübresi ile ikame edilebileceği, dolayısıyla AS gübresinin ayrı ve CAN ile AN gübresinin ise ayrı ilgili ürünler olarak diğer azotlu gübre olan üreden ayrıldığı iddiasının, ürünlerin teknik özellikleri ve kullanım amaçları göz önüne alındığında, doğru olmadığı belirlenmiştir. Türkiye toprak ve iklim şartlarında yapılan deney ve araştırmalar da, azotlu gübreler arasında ürünü artırma yönünde bariz bir farkın olmadığını göstermiştir⁴.

¹ Dr. Nazmi Ülgen, Fikret Eyüpoğlu, Dr. Naci Kurucu, Sedat Talas, Türkiye Topraklarının Bitkilere Yararışlı Kükürt Durumu, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-1989.

² Bu bilgiler T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Müdür Yardımcısı Dr. Fikret Eyüpoğlu'ndan edinilmiştir.

³ Dr. Nazmi Ülgen, Fikret Eyüpoğlu, Dr. Naci Kurucu, Sedat Talas, Türkiye Topraklarının Bitkilere Yararışlı Kükürt Durumu, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-1989, Kısa Özet Bölümü.

⁴ Dr. Nazmi Ülgen, Dr. Necdet Yurtsever, Türkiye Gübre ve Gübreleme Rehberi, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-1995, Sayfa: 44.

Bildirim formunda; üre ile diğer azotlu gübreler arasındaki bir diğer farkın, bitki besin maddelerinin toprağa karışması ve bitkinin bu maddelerden yararlanma süre ve şekli kaynaklandığı ortaya atılmıştır. Bitki AN ve CAN gübrelerini nitrat ve azot olarak doğrudan aldığından, besin maddelerinin bitkiye ulaşması, iklim ve yağış durumuna bağlı olarak, daha çabuk ve devamlı olmaktadır. Üre gübresi ise, toprakta uğradığı çeşitli kimyasal reaksiyonlar sonucunda bitkiye ulaştığından, iklim ve yağış durumuna bağlı olarak, diğer azotlu gübrelerde olandan daha uzun sürede bitkiye ulaşmaktadır. Gübrenin bitkiye ulaşma süresi ve şekli bakımında böyle farklar olmakla birlikte, yukarıda ifade edildiği gibi, pratikte yurdumuzda toprak ve iklim şartlarında yapılan araştırmalar, üre ile diğer gübreler arasında ürünü artırma yönünde bariz bir farkın olmadığını göstermiştir. Bu bağlamda, ürenin geç eriyen ve konsantre bir ürün olması, onun farklı bir ilgili ürün olarak değerlendirilmesini gerektirmemektedir. Bu tespit, tüketici tercihleri dikkate alındığında daha da güçlenmektedir.

Azotlu gübre çeşitlerinin yıllara göre fiyat ve tüketim miktarları aşağıda sunulmuştur:

Son Üç Yıldaki Azotlu Gübre Tüketim Miktarı (Ton)

Yıl	1997		1998		1999	
	Tüketim Miktarı	Oran (%)	Tüketim Miktarı	Oran (%)	Tüketim Miktarı	Oran (%)
AS %21	303,278	12.30	354,830	12.27	322,102	10.18
CAN %26	1,187,884	48.17	1,272,858	44.00	1,226,696	38.78
AN %33	249,551	10.12	367,972	12.72	614,824	19.43
Üre %46	725,448	29.41	897,153	31.01	1,000,001	31.61
Toplam	2,466,161	100.00	2,892,813	100.00	3,163,623	100.00

* Kaynak: DPT 2000 yılı Gübre Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Son Üç Yıldaki Azotlu Gübre Fiyatları (BBM Cinsinden)

Yıl	1997		1998		1999	
	Fiyat (TL/Kg)	Fiyat (TL/Kg)	98/97 Değişimi (%)	Fiyat (TL/Kg)	99/98 Değişimi (%)	
AS %21	58,345	89,297	53.06	147,619	65.33	
CAN %26	52,885	99,038	87.27	128,846	30.10	
AN %33	42,424	84,096	98.21	109,091	29.73	
Üre %46	38,587	60,326	56.34	85,870	42.34	

* Devlet desteklemesi ve KDV hariç.

** Kaynak: DPT 2000 yılı Gübre Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Son üç yılın azotlu gübre tüketim değerlerine bakıldığında, genel olarak AS ve CAN gübrelerinin (tüketim miktarları fazla değişmemekle birlikte) azotlu gübre tüketimi içerisindeki payının azaldığı, AN ve ürenin payının ise arttığı

görülmektedir. Bunun temel nedeni, son üç yıldaki BBM cinsinden azotlu gübre fiyatlarını gösteren tablodan anlaşılacağı üzere, konsantre ürünlere gidildikçe BBM fiyatının ucuzlamasıdır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoğunluğu yüksek olan gübre ürünlerine doğru bir yönelim söz konusudur. Bu durum, azotlu gübreler arasındaki yukarıda ifade edilen içerilen azot miktarı dışındaki farklılıkların, o kadar da önemli olmadığı düşüncesini desteklemektedir.

Yukarıdaki tablolara yönelik olarak, AN ve üre tüketimindeki artışın AS ve CAN tüketimindeki azalıştan kaynaklanmadığı, yani ilk iki ürünün diğer ürünlerden pazar çalmadığı, dolayısıyla içerdiği azot oranı yüksek olan gübreler ile AS ve CAN gübrelerinin rakip olmadığını söylemek ilk bakışta mümkündür. Ancak gübre türlerine göre sabit miktarlarda yapılan desteklemenin tam anlamıyla gübrenin içerdiği bitki besin maddesi miktarıyla oranlı olmaması, birim azotlu miktarı ucuz olmayan gübrelerin müşteri bulabilmesine olanak tanımaktadır.

27.11.1997 tarih ve 23183 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelerin Yurt İçinden ve Yurt Dışından Tedariki, Dağıtımı ve Desteklenmesi Hakkında Karar”da, gübre türlerine göre sabit değerler halinde destekleme miktarları belirlenmiştir. Karar’ın yürürlüğe girdiği tarihte destekleme miktarı, ürün fiyatının yaklaşık yarısı seviyesindeyken, bu değerlerin güncellenmemesi sonucunda günümüzde ürün fiyatının %20-25’ine denk gelmektedir. Enflasyonun etkisiyle çiftçinin gübre alımı için yapacağı harcama üzerindeki etkisi azalan destekleme miktarları, gübrenin içerdiği besin maddesi miktarıyla doğrudan orantılı olmadığından (Örneğin, %26 oranında azot içeren CAN gübresine 13,500 TL./kg., %33 oranında azot içeren AN gübresine ise 13,000 TL./kg. Destekleme verilmektedir.), birim azot fiyatının tüketici tercihi üzerindeki etkisini sınırlamaktadır.

Önümüzdeki yıllarda, sabit değerler olan destekleme miktarlarının ürün fiyatlarına oranının daha da azalması ve gübrede destekleme uygulamasının tamamen kaldırılması beklenmektedir. Bu durumda, desteklemenin ürün tercihi üzerindeki etkisinin hafiflemesi veya ortadan kalkmasıyla, birim azot fiyatı tüketici davranışları üzerinde daha da etkili olacak, böylece AN ve özellikle ürenin azotlu gübre satışları içindeki payı artacaktır.

Toprak analizleri sonucunda ortaya çıkan sonuçlarda ve konuyla ilgili yayınlarda; toprak ve bitki özellikleri ile iklim ve sulama koşullarına göre toprağa verilmesi gereken azot miktarının belirtilmesiyle yetinilmekte ve belirli bir gübre türü önerilmemekte, ancak bazı istisnai durumlarda hangi azotlu gübre çeşidinin kullanılması gerektiğine ilişkin tavsiyede bulunulmakta ve fakat önerilen gübrenin haricinde her zaman ikinci bir alternatif sunulmaktadır. Bu çerçevede, azotlu gübre türlerinin ziraat mühendisliği açısından da denk ürünler sayıldığı açıktır.

Toprağın bitki besin maddesi ihtiyacı, temin olanakları ve yukarıda ifade edildiği gibi fiyat gibi unsurlar doğrultusunda tercih edilen gübre türüyle giderilmektedir. Alım gücü sınırlı olan çiftçinin, ulaşabildiği bayi veya kooperatifte o an için var olan gübre türleri arasında seçim yaptığı bilinmektedir. Bazı ihalelerde, toplu alıcıların birim azot fiyatı düşük olan gübre türlerine ağırlık vermesi de söz konusu olabilmektedir.

Azotlu gübre türlerinin içerdiği azot miktarı ve dolgu malzemesinde yer alan bazı maddeler yönüyle farklılaşmakla birlikte birbirinin yerine kullanılabilmesi ve tarımsal üretimde benzer sonuçlar vermesi, azotlu gübre tercihinde ürünün fiyatı ve işçilik-taşımacılık maliyetinin dikkate alınması ve gübrenin temin olanaklarının alımlar üzerinde etkili olması nedeniyle, azotlu gübre türlerinin tümünün aynı ilgili pazarda değerlendirilmesi gerekmektedir.

İGSAŞ kompoze gübrelerden 20.20.0, 15.15.15 ve DAP'ın satışını gerçekleştirmektedir. Türkiye toplam kompoze gübre tüketiminin 1999 yılı itibarıyla yaklaşık %90'ı bu ürünlerin tüketiminden oluşmaktadır. Toprağın birden fazla bitki besin maddesine ihtiyacı olduğunda kullanılan kompoze gübrelerin, tek besinli gübrelere göre karmaşık içerikleri nedeniyle birbirini tam anlamıyla ikame ettiğini söylemek mümkün değildir. Ancak kompoze gübrelerden benzer kombinasyona sahip olanları birbiri yerine kullanılabilmekte, dolayısıyla böyle ürünler arasında talep ikamesi sınırlı olmakla birlikte söz konusu olabilmektedir.

Kompoze gübrelerin üretimleri azotlu gübrelerinkinden daha kolay olup, üretim sürecinde yapılacak fazla masraflı olmayacak değişikliklerle farklı kompozisyona sahip diğer kompoze gübrelerin üretimine geçmek mümkündür; çünkü bu ürünler tek besinli gübrelerin belirli aşamalardan geçirildikten sonra karıştırılmasıyla üretilmektedir. Kompoze gübre üretiminin tek besinli gübre üretiminden kolay olmasına bağlı olarak, ülkemizde tüm üretici firmaları kompoze gübre üretimi alanında faaliyet göstermekte ve tüketimin –azotlu gübrelerde olandan- çok daha yüksek bir oranı üretimle karşılanmaktadır. Bu durum, kompoze gübreler arasında arz ikamesinin yüksek olduğunu ve buna bağlı olarak bir kompoze gübre üreticisinin diğer bir kompoze gübre üreticisinin potansiyel rakibi olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, bildirim konusu işlemin değerlendirilmesine yönelik olarak, kompoze gübrelerin tümü azotlu gübrelerden ayrı bir ilgili ürün pazarı altında incelenmiştir.

Sonuç olarak, azotlu gübreler pazarı ve kompoze gübreler pazarı ayrı ilgili ürün pazarları olarak tanımlanmıştır.

b) Coğrafi Pazar: Gübre, bayi ve kooperatifler kanalıyla ülkenin çeşitli bölgelerindeki çiftçilere ulaştırılmaktadır. Toros Gübre dışındaki firmaların bayilerinin yalnızca kendileriyle çalışmaması, yani diğer firmaların da ürünlerini satması, bayi ağı bulunmayan veya ülkenin yalnızca belirli bölgelerinde dağıtım sistemi kurmuş sağlayıcı firmalara, ürünlerini ülkenin farklı bölgelerine ulaştırma

olanağını sağlamaktadır. TKKMB'nin gerçekleştirdiği merkezi alımlar sonrasında, ülke genelinde örgütlü ve neredeyse tüm köylerdeki çiftçilerin gübre ihtiyacını karşılayabilen kooperatiflere, ihale sonuçlarına göre farklı firmaların ürünleri ulaşabilmektedir. Dolayısıyla, firmaların ürünleri ülkenin hemen her noktasında temin edilebilmektedir. Ayrıca, özellikle azotlu gübrelerde, bayi veya kooperatifte o an için bulunmayan bir azotlu gübre yerine diğer azotlu gübrenin kullanılmak üzere alınabilmesi, firmaların tüm ürünlerinin ülkenin her noktasında bulunamaması durumunda bile azotlu gübre ihtiyacının farklı kaynaklardan karşılanabileceğini göstermektedir.

Gübre, üretim tesislerinden ya da yurt dışından, gemilerle ülkedeki limanlara, buradan da depolara veya doğrudan satış noktalarına ulaştırılmaktadır. Deniz taşımacılığının daha ucuz olmasına karşın, yurt içi gübre taşımacılığının çoğu karadan yapılmaktadır. Kara taşımacılığın maliyetleri yükseltmesi, kendi içinde homojen rekabet koşullarının geçerli olduğu bölgesel pazarlardan söz edilmesine yol açacak kadar etkili değildir. Navlun maliyeti ülke geneline göre hesaplanmakta ve ülke genelinde çoğunlukla aynı fiyat uygulanmaktadır. Bu şekilde, üretim tesisine yakın bölgelerdeki alıcılara uygulanan fiyatın bir kısmı, uzak bölgelerdeki tüketicinin alım fiyatı içindeki navlun maliyetinin bir bölümünü karşılamaktadır. Ülke genelinde aynı fiyatların uygulanmasında ise, TKKMB'nin ülkenin her yerinde aynı fiyatı uygulama politikası belirleyici olmaktadır. Bu durum, bayileri de benzer şekilde davranmaya itmekte ve sonuçta ülke genelinde fiyatlar koşutluk sergilemektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, gübre taşıma maliyetlerinin firmaların ülkenin farklı bölgelerindeki tüketicilere ulaşabilmesini önleyecek düzeyde olmaması ve fiyatların ülke genelinde farklılık göstermemesi dikkate alınarak, ilgili coğrafi pazar Türkiye Cumhuriyeti sınırları olarak kabul edilmiştir.

2. Yapılan Tespitler ve Hukuki Değerlendirme

İstanbul Gübre Sanayii A.Ş. (İGSAŞ):

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 18.08.1998 tarih ve 98158 sayılı Kararı gereğince özelleştirme kapsam ve programına alınan İstanbul Gübre Sanayii A.Ş. (İGSAŞ), 31.03.1971 tarihinde TPAO ve İPRAŞ (bugünkü adı TÜPRAŞ) tarafından kurulmuştur. 1984 yılında 233 sayılı KHK ile Türkiye Gübre Sanayii A.Ş. (TÜGSAŞ)'nin bağlı ortaklığı durumuna getirilen İGSAŞ, Yüksek Planlama Kurulu'nun 30.11.1998 tarih ve 88/113 sayılı Kararı ile TÜGSAŞ ve TÜPRAŞ'ın sermayedeki katılım payları TPAO'ya devredilerek TPAO'nun bağlı ortaklığı olmuştur. Halihazırda, İGSAŞ hisselerinin %99.98'i Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nındır.

İGSAŞ 1988 yılının ikinci yarısından bu yana ham madde olarak kullandığı doğalgazdan, gübre ham/ara maddelerinden olan amonyak elde

etmekte, bundan da üre ve 20.20.0 ile 15.15.15 kompoze gübrelerini üretmektedir (1988 yılının ikinci yarısına kadar amonyak ham maddesi olarak TÜPRAŞ'tan sağlanan nafta kullanılmıştır.). Kompoze gübre üretimi, üre üretimi ve elleçlemesi aşamalarında ortaya çıkan, satılamaz nitelikteki ürenin değerlendirilmesi ve ürün yelpazesinin genişletilmesi amacıyla yapılmaktadır. İGSAŞ ayrıca DAP, AS, AN ile üretim durumuna göre üre ithal ederek, bunların satışını gerçekleştirmektedir. İGSAŞ'ın üretimini yaptığı amonyak, üre ve kompoze gübrelere ilişkin kapasite ve son beş yıldaki üretim miktarları şu şekildedir:

Amonyak, Üre ve Kompoze Gübrelere İlişkin Kapasite ve Son Beş Yıldaki Üretim Miktarları (Ton)

Ürün	Kapasite (Ton/Yıl)	1995 Yılı Üretimi	1996 Yılı Üretimi	1997 Yılı Üretimi	1998 Yılı Üretimi	1999 Yılı Üretimi
Amonyak	379,500	365,923	338,445	359,202	294,298	100,250
Üre	561,000	566,466	514,436	562,789	459,375	150,172
Kompoze	118,000	113,472	120,052	111,500	109,999	84,897

* Kaynak: DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000 Yılı Gübre Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş.:

İGSAŞ'ın özelleştirilmesi amacıyla açılan ihalede en yüksek teklifi veren Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş. (Toros Gübre), 1981 yılında gübre pazarına girmiş ve 1989 yılında, Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş.'nin (Akgübre) çoğunluk hisselerini de alarak pazardaki ağırlığını artırmıştır. Tekfen Grubu'nun iştiraklerinden olan Toros Gübre'nin ürünlerinin pazarlamasını Toros Gübre ve Zirai İlaç Pazarlama A.Ş. yapmaktadır.

Toros Gübre Akgübre ile birlikte; azotlu gübrelere amonyum nitrat (AN) ve kalsiyum amonyum nitrat (CAN) gübrelerini ithal edilen amonyak ham maddesini işlemek suretiyle üretmekte, ayrıca pazar talebine göre bu ürünleri ithal etmekte ve iç piyasada satmaktadır. Yine ithal edilen amonyak, fosforik asit, üre/AS ve potasyum klorür gibi ham maddeleri çeşitli oranlarda kullanarak kompoze gübreler (NPK) ve diamonyum fosfat (DAP) gübrelerini üretmekte ve satmaktadır. Bunun yanı sıra üre, amonyum sülfat (AS), DAP, triple süper fosfat (TSP), potasyum sülfat (PS) ve potasyum nitrat (PN) gübrelerini ithal etmekte ve iç piyasaya sunmakta olan Toros Gübre; sülfürik asit, fosforik asit ve DAP üretebilen, fakat şu anda çalışmayan tesislere sahip bulunmaktadır.

Toros Gübre'nin ürün türlerine göre üretim kapasiteleri ile son beş yıldaki fiili üretim miktarları aşağıdaki gibidir:

Ürünlerin Kapasite ve Son Beş Yılda Üretim Miktarları (Ton)

Ürün	Kapasite (Ton/Yıl)	1995 Yılı Üretimi	1996 Yılı Üretimi	1997 Yılı Üretimi	1998 Yılı Üretimi	1999 Yılı Üretimi
Sülfürik Asit	214,500	133,837	152,256	161,315	174,253	111,522
Nitrik Asit	363,000	322,368	330,337	350,442	331,222	324,946
Fosforik Asit	71,000	38,860	44,261	43,354	48,471	30,160
MAP	161,700	12,700	40,555	3,310	13,270	12,050
Kompoze (NPK)	330,000	417,081	418,651	431,982	470,452	485,958
(DAP)/ Kompoze (NPK)*	(198,000)/ 300,000					
AN %26	594,000	419,095	449,536	446,356	480,112	458,027
DAP	148,500	0	6,535	22,752	37,209	5,050

* Hem DAP hem de NPK gübresi üretilen bu tesiste, sadece NPK gübresi üretilmektedir; yıllara göre verilen fiili üretim rakamları, bu tesisle NPK üretimi yapan tesisin toplam üretim miktarıdır.

** Kaynak: DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000 Yılı Gübre Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

1998/4 sayılı “Özelleştirme Yoluyla Devralmaların Hukuki Geçerlilik Kazanabilmeleri İçin Rekabet Kurumuna Yapılacak Ön Bildirimlerde ve İzin Başvurularında Takip Edilecek Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ”in 5 inci maddesine göre; önbildirimde bulunulması zorunlu olanlar ile önbildirime tabi olmamakla birlikte ilgili ürün pazarında, tarafların pazar payları toplamının %25’i veya ciroları toplamının 25 trilyon TL.’yi aştığı özelleştirme yoluyla devralmalar için Rekabet Kurulu’ndan izin alınması zorunludur. Özelleştirme kapsam ve programına alınan İGSAŞ’la ilgili 05.10.1998 tarihinde ön bildirimde bulunulmuş olup, azotlu gübreler piyasasında tarafların pazar payları toplamının %25’i aşması nedeniyle, İGSAŞ’ın Toros Gübre tarafından devralınması işlemi Rekabet Kurulu iznine tabidir.

Bildirime konu olan özelleştirme yoluyla devralma işlemi, İGSAŞ’ın AS, AN, üre, DAP, 20.20.0 ve 15.15.15 gübrelerinin üretim ve/veya ithali alanlarında faaliyet göstermesi nedeniyle, azotlu gübreler pazarı ve kompoze gübreler pazarındaki rekabet üzerinde yaratılabilecek etkiler yönüyle değerlendirilmiştir. İGSAŞ’ın azotlu gübreler pazarında önemli bir konumda olması ve satışlarının %80’den fazlasının azotlu gübre satışlarından oluşması, işlemin azotlu gübreler pazarı açısından önemini ön plana çıkarmaktadır. Ancak aynı zamanda, gübre sektöründe ortaklık gösteren ve belirlenen ilgili ürün pazarlarını etkileyebilecek “pazara giriş engelleri” gibi genel hususlar da göz önünde bulundurulmuştur. İşlemin rekabet hukuku karşısında değerlendirilmesinde, sağlayıcılar seviyesinde oluşacak yoğunlaşma, pazar yapısı ve işlemin dağıtım sistemi üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Son yıllarda özellikle Çin, Hindistan ve eski Doğu Bloku ülkelerinin net alıcı konumundan yurt dışı satışlara yönelmesi, dünya çapında süregelen arz talep dengesini bozmuş ve gübre sektöründe global ölçekte rekabet koşulları değişmiştir. Bu durumdan ülkemiz de etkilenmiş, ham madde, ara madde ve mamül gübre yönüyle yabancı sağlayıcılarla ilişki içinde olunan pazarda, fiyat ve

üretimle ilgili firma kararları dünya çapındaki rekabet koşulları dikkate alınarak belirlenmiştir. Örneğin, dünya üre fiyatları İGSAŞ'ın üre üretiminin planlanması noktasında belirleyici olabilmekte ve amonyak fiyatının hangi seviyede oluştuğuna bağlı olarak azotlu gübre üretim sürecinde ham madde yerine ucuz ara madde kullanılabilir. Türkiye'de gübre ihtiyacının fiziki olarak yaklaşık üçte birinin dış alımla karşılanması ithalatın yarattığı rekabet baskısına işaret etmekle birlikte, ithalatın kimler tarafından ve hangi koşullarda gerçekleştirildiğinin ortaya konulması pazardaki rekabetin ne şekilde seyrettiğinin anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Gübre sektöründe tamamı yerli ve az sayıda üretici bulunmakta olup, 19 yıldır (1981 yılında Toros Gübre'nin faaliyete geçmesinden sonra) pazara üretici olarak giren olmamıştır. Faaliyetleri ithalatla sınırlı olan işletmelerin pazardaki ağırlığı fazla değildir. Pazara giriş engelleri potansiyel üretici ve ithalatçılar için yüksektir. Yeni bir üretim tesisi kurma maliyetinin 300-400 milyon ABD Doları seviyelerinde olmasının yanı sıra sektörün tarıma girdi sağlaması nedeniyle politik etkilere açık olmasının getirdiği istikrarsızlık, pazara yabancı bir üreticinin ve Toros Gübre'den sonra yeni bir yerli üreticinin girmesini güçleştirmiştir. Diğer yandan, alım gücü sınırlı, ülkenin tüm bölgelerine yayılmış ve sayıca fazla çiftçinin ihtiyacının yaygın bir dağıtım ağı ve satış sistemiyle karşılanabilecek olması, sağlayıcı olarak faaliyet gösterebilmenin zorluğunu artırmıştır. Yaygın bir dağıtım ağına sahip olmaksızın sınırlı bir bölgede ve küçük ölçekli satışlarda bulunarak etkinliği sürdürülebilmek ise, gübrenin özellikle deniz yoluyla taşınmasında ölçek ekonomilerinin geçerliliği nedeniyle oldukça güçtür (Gübre deniz yoluyla 20,000-30,000 ton gibi ölçeklerle taşındığında navlun maliyet dezavantajı giderilebilmektedir.).

Diğer yandan, gübre tüketimi ve buna bağlı olarak satışlar ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde birkaç ayda yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir. Talebin yoğun olduğu bu dönemlerin öncesinde, üreticilerin programlanan düzeyde üretim yapması, üretilmeyen mallarda ise talebi karşılamak üzere yurt dışındaki sağlayıcılarla bağlantı kurulması, gübrenin öngörülen takvimde ülkede olmasını teminen taşımacılıkla ilgili belirsizliğin kısa sürede giderilmesi, üretilen ya da ithal edilen malın zamanında depolara ve buradan bayi veya kooperatiflere ulaştırılması gerekmektedir. Bu nedenle, ithalatçılar ve özellikle üreticiler planlı hareket etmek durumundadır. Bu noktada, bayi satışları çok önemlidir. Gübre pazarında genellikle, üreticilerin bayileri için belirli satış kotaları tespit ederek, bu miktarlar dahilinde satış yaptığı bilinmektedir. Bu şekilde, bayi satışlarının hangi miktarlarda gerçekleşeceği önceden hesaplanabilmektedir. Toplu alımların gerçekleştiği ihalelerin sonuçları ise belirsizlik arz etmekte, ihaleler sonucunda toplu alıcılara mal satamamak söz konusu olabilmektedir. Böylece, sağlayıcı firmalar, bayi kanalıyla yaptığı satışlarla planlı hareket etme olanağına kavuşmakta ve stok maliyetini düşürmektedir.

Öte yandan, sağlayıcıların bayi sistemini ayakta tutabilmesi, büyük ölçüde bayilerine geniş ürün yelpazesi sunmasına ve sürekli mal sağlamasına bağlıdır. Bayilerin sınırlı ürün çeşitliliği ile faaliyetini sürdürebilmesi güçtür, çünkü çiftçiler ihtiyacı olan gübre türlerinin tümünü bir satış noktasından sağlama eğilimindedir. Bu nedenle, üretici firmalar ithal ettiği veya diğer üreticilerden temin ettiği ürünler ile bayilerini desteklemektedir. Toros Gübre dışındaki firmaların bayileri, sağlayıcılarının yanı sıra diğer firmaların da mallarını alabilmektedir. Buna bağlı olarak, pazar genelinde “tek elden satın alma” esasına dayalı olarak çalışmayan bayiler çoğunluktadır. Bayilere geniş ürün yelpazesi sunulmasının gerekliliği, sağlayıcıların faaliyetlerini büyük ölçekli sürdürmesini gerektirmekte ve bayilerine farklı türlerden gübre sağlayan rakipler karşısında küçük ölçekli işletmelerin pazarda tutunabilmesini zorlaştırarak pazara giriş engeli oluşturmaktadır.

Gübre pazarında ithalatçı olarak etkinlik göstermenin ön koşulu uygun koşullarda iskele kullanabilmektir. Yurt içi ve özellikle yurt dışı taşıma maliyetleri açısından deniz yolunun kara yoluna göre -mamül gübre ve ham maddenin uygun fiyatla temini açısından- daha avantajlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, iskele tesislerinden faydalanabilmenin önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca liman yakınında depoya sahip olunması, hem üretilen veya ithal edilen ürünlerin stoklanması hem de talebin yoğunlaştığı dönemlerde bayi ve kooperatiflere ürünün kısa sürede ulaştırılması açısından önemlidir. Bu itibarla, iskele kullanabilmek ve iskele yakınında bir depoya sahip olmak da, pazarda uzun süredir faal olan ve iskele tesislerine sahip üreticilere karşı ithalatçı firmaların rekabet edebilmesinin bir unsurudur.

Çiftçinin üretici firmaların gübresini tercih etme eğiliminde olması, ithalatçı firmaların faaliyetlerini güçleştiren diğer bir husustur. Alışkanlıkların ürün tercihi üzerinde oldukça etkili olduğu gübre pazarında, uzun süredir faaliyet gösteren üretici firmaların çiftçinin gözündeki imajı, bu firmalara satış noktasında avantaj sağlamaktadır. İthal ettiği dökme gübreyi ülkemizde ambalajlayarak satışa sunan yerli üreticiler, ürünün ambalajında üretici firmanın adının yer alması ve ürünün ithal olup olmadığının çiftçi tarafından bilinmemesi nedeniyle, ithal gübrenin satışındaki aynı sıkıntıyı yaşamamaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, gübre satışlarının kısa sürelerle sıkışması; malın sağlanması, taşınması ve satış/dağıtım noktalarına ulaştırılmasının planlı ve etkin bir şekilde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk, dışalılarda ağırlıklı olarak yakın bölgelerdeki üreticilerin tercih edilmesine neden olmaktadır. Nitekim, mamül gübre ithalatının tamamına yakını Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan gibi yakın bölgelerdeki ülkelere yapılmaktadır. Bu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, satış koşullarında belirsizlik oluşmasına neden olmakta ve üretici ile taşımacılarla güvenilir ilişkiler kurulmasını güçleştirmektedir. Bu durum, üreticilerin ham madde ve ara madde temin ettiği üreticilerden nispeten daha kolay koşullarla

mamül gübre de alabiliyor olmasıyla birlikte düşünüldüğünde, ithalatçı olarak faaliyet göstermenin diğer bir güçlüğünü ortaya koymaktadır.

28.02.2000 tarih ve 23978 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelerin Yurt İçinden ve Yurt Dışından Tedariki, Dağıtımı ve Desteklenmesi Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar”ın 1 inci maddesine göre; üretici kuruluşlar ve bunların pazarlama şirketleri, TKKMB, Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri, Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri Birliği ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin yanı sıra Tarım ve Köyişleri Bakanlığı il müdürlüklerinden izin alan kişi ve kuruluşlar desteklemeye tabi kimyevi gübrelerin dağıtımını yapabilmektedir. Karar’ın 2 nci maddesinde; üretici firmaların kendi üretimlerinden ve ithalat yoluyla veya birbirlerinin üretimlerinden, ithalatçı firmaların ise yalnızca ithalat yoluyla veya üretici kuruluşların üretimlerinden gübre sağlayarak pazarlayabileceği belirtilmiştir. Bu noktada, bayilere geniş ürün yelpazesi sunulabilmesiyle ilgili olarak, ithalatçı firmaların birbirlerinden alım yapamayacağı, dolayısıyla üretici firmalara karşı birbirlerini destekleyemediklerinden dezavantajlı konumda olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu Karar’ın yine 2 nci maddesinde; çiftçinin gübre tüketimine ilişkin destekleme çerçevesinde, üreticiye avans verilmesi, ithalatçı kuruluşlara ise malın teslimatının belgelenmesiyle destekleme ödemesi yapılması düzenlenmiştir. Üreticilere, bayilere verilmesi planlanan gübre miktarı ile son iki yılda üretimden çiftçiye satılan gübre miktarının ortalaması üzerinden hesaplanan miktarda ve üçer aylık dönemler halinde avans verilmektedir. Diğer yandan, ithalatçı kuruluşlara destekleme ödemesi mal tesliminin belgelenmesiyle yapılmaktadır. Özetle destekleme ödemeleri, üretici firmalara satış öncesinde avans halinde yapılırken, ithalatçı firmalara satış sonrasında yapılmaktadır. Bu durumda, üretici firmalar ithalatçı firmalara karşı destekleme ödemesinin alınma zamanlamasına bağlı olarak finansman avantajı elde etmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar göstermektedir ki, pazar koşulları ve ilgili mevzuatın getirdiği düzenlemeler ithalatçı firmaların pazarda tutunabilmesini güçleştirmekte ve bunların üretici firmalar üzerinde etkili bir şekilde rekabetçi baskı oluşturmasını neredeyse olanaksız kılmaktadır. Nitekim, birkaç yıl öncesine kadar sayıları 300’ü bulan ithalatçının faaliyet gösterdiği sektörde, günümüzde 20 ithalatçının kaldığı ve bunlardan birkaçı dışındakilerin önemsiz seviyelerde faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

2.1. İşlemin Azotlu Gübreler Pazarında Yaratacağı Etkinin Değerlendirilmesi

Kurulu kapasitenin sınırlı olduğu ve talebin artış eğilimi gösterdiği azotlu gübreler pazarında, talebin üretimle karşılanmayan kısmının karşılanmasının tek yolu olan ithalat, satışların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak, giriş engellerinin yüksek olduğu gübre pazarında ithalatçı olarak faaliyet göstermek

kolay değildir. Nitekim, mamül gübre ithalatının çoğu yine üreticiler tarafından yapılmaktadır. 1998 ve 1999 yıllarında toplam azotlu gübre ithalatının firmalar arasındaki dağılımı bu tespiti desteklemektedir.

Firmalar Bazında Mamül Azotlu Gübre İthalatı (Ton)

Firmalar	1998	Payı (%)	1999	Payı (%)
Toros Gübre	337,511	26.63	484,369	33.80
Bagfaş	180,827	14.26	101,759	7.10
Gübretaş	148,443	11.71	108,084	7.54
İGSAŞ	98,619	7.78	186,863	13.04
Ege Gübre	45,866	3.61	83,218	5.8
TÜGSAŞ	16,658	1.31	58,403	4.07
Üretici Kuruluş Toplamı	827,924	65.33	1,022,696	71.38
Anadolu	144,757	11.42	28,910	2.01
Ost Olgun	77,652	6.12	110,648	7.72
Attarlar	52,124	4.11	111,158	7.75
Köseoğlu	50,179	3.95	0	0
Ribat	42,664	3.36	16,625	1.16
Arabanlı	27,247	2.15	33,277	2.32
TKK	13,349	1.05	24,008	1.67
Atılım	12,247	0.96	0	0
Diğer	19,042	1.55	85,422	5.94
İthalatçı Kuruluş Toplamı	439.261	34.67	410,048	28.62
Toplam	1.267.185	100.00	1,432,744	100.00

*Kaynak: Üretici firmaların bilgileri kendilerinden, ithalatçı firmaların bilgileri ise Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan alınmıştır.

Görülmektedir ki, toplam ithalatın %70'inden fazlası üreticiler tarafından yapılmakta ve ayrıca üreticilerin gerçekleştirdiği toplam dış alım miktarının toplam ithalat içindeki payı artmaktadır. Dolayısıyla, bildirim konusu işlemin azotlu gübreler pazarı üzerindeki etkisinin öngörülmesinde, üretici firmaların ithalat üzerinde üretici kimliklerinden ve pazardaki mevcut konumlarından kaynaklanan gücünün dikkate alınması gerekmektedir. Bu nedenle, firmaların üretim büyüklüklerinin ve kapasite değerlerinin üzerinde durulmuştur.

Firmaların azotlu gübrelerin üretimine yönelik kurulu kapasitelerine ilişkin bilgiye aşağıda yer verilmiştir:

Firma	Kapasite (Ton)	Toplam Kapasite İçindeki Pay (%)
Bagfaş	214,500	8.94
İGSAŞ	561,000	23.39
Toros Gübre	594,000	24.77
TÜGSAŞ	972,500	40.55
Ereğli D.Ç.	21,000	0.88
İskenderun D.Ç.	24,000	1.00
Karabük D.Ç.	11,200	0.47
Toplam	2,398,200	100.00

* Bu tablodaki değerler, İGSAŞ'ın 1999 yılı Faaliyet Raporu'ndan alınmıştır.

1997, 1998 ve 1999 yıllarında toplam azotlu gübre üretiminin firmalar arasındaki dağılımı şu şekildedir:

Firma	1997		1998		1999	
	Üretim (Ton)	Pay (%)	Üretim (Ton)	Pay (%)	Üretim (Ton)	Pay (%)
Bagfaş	106,820	5.90	31,200	1.73	125,758	8.71
İGSAŞ	562,789	31.08	459,375	25.49	150,172	10.40
Toros Gübre	499,733	27.60	534,855	29.68	522,541	36.19
TÜGSAŞ	616,118	34.03	751,540	41.70	619,639	42.91
Diğer	25,217	1.39	24,788	1.36	25,590	1.76
Toplam	1,810,667	100.00	1,801,758	100.00	1,443,700	100.00

* "Diğer" başlığı altında, yan ürün olarak AS gübresi üreten Ereğli Demir Çelik, İsdemir Demir Çelik ve Kardemir Demir Çelik teşebbüsleri yer almaktadır.

İGSAŞ ve Toros Gübre'nin azotlu gübre üretimine yönelik kapasiteleri toplamı Türkiye'de kurulu kapasitenin %48,16'sını oluşturmaktadır. Toplam kapasite içindeki payı %40,55 olan TÜGSAŞ ve %8,94 olan BAGFAŞ dışındaki firmalar, yan ürün olarak azotlu gübre (AS) üretiminde bulunmaktadır. Diğer yandan, firmaların son üç yıldaki azotlu gübre üretimleri itibarıyla, İGSAŞ'ın üretimindeki düşüşe bağlı olarak üretim değerinde büyük artış olmayan Toros Gübre'nin toplam üretim içindeki payını artırdığı görülmektedir. İGSAŞ ve Toros Gübre'nin bu dönemdeki toplam azotlu gübre üretimi içindeki payları toplandığında, yıllar itibarıyla bir düşüş söz konusu olmakla birlikte (%58.68, %55.17 ve %46.59) üretimde liderliğe ulaşıldığı görülmektedir. Sağlayıcı firmaların pazardaki gerçek ağırlığı, kapasite ve gerçekleştirilen üretim değerlerinin ötesinde satışlardan hareketle belirlenebilecektir. Bu şekilde, firmaların üretim değerlerinin yanı sıra dış alım bağlantıları ile pazarlama-satış teşkilatlarının yaygınlığı ve etkinliği birlikte dikkate alınmış olacaktır.

Gübre Üreticileri Derneği'nin yayınladığı satış (tüketim) istatistikleri incelendiğinde, sağlayıcı firmalar ile ihale açmak suretiyle büyük miktarlarda mal

alan TKKMB ve Tariş gibi toplu alıcıların birlikte değerlendirildiği görülmektedir. Satış istatistiklerinde, toplu alıcılara yapılan satışlar alıcıların pazar payına yansıtılmış ve üreticilerin yalnızca bayi satışlarından kaynaklanan pazar paylarına yer verilmiştir. Dolayısıyla, toplu alıcıların sağlayıcı firmalardan yaptığı alımların, sağlayıcıların bayilerine yaptığı satışlara eklenmesiyle, bu firmaların pazardaki gerçek ağırlığı ortaya çıkacaktır. Bu çerçevede, sağlayıcı firmaların pazar paylarının hesaplanmasında; sağlayıcıların bayi satışlarına ilişkin rakamlara ve toplu alımların büyük kısmını gerçekleştiren TKKMB'nin alımlarının firmalar arasındaki dağılımına yer verilmiş, TKKMB'ye yapılan satışlar firmaların bayi satışlarına eklenmiştir. Ancak, TKKMB'ye yapılan satışların bayi satışlarına eklenmesiyle sağlayıcı firmaların gerçek pazar payları yine tam olarak ortaya çıkmayacaktır, çünkü bu değerlere Çukobirlik ve Tariş gibi diğer toplu alıcılara yapılan satışların denk geldiği payların da eklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, üretici firmaların satışlar üzerinden hesaplanan pazar paylarının fiilen daha yüksek olduğunun altı çizilmelidir.

Belirtilmesi gereken diğer bir husus, satışların ton bazında karşılaştırılmasının yanıltıcı olabileceğidir. Bu noktada, fiziki toplam ve bitki besin maddesi miktarı ayrımının üzerinde kısaca durulmalıdır. Gübre bitki besin maddesi veya maddelerinin yanı sıra dolgu maddesi içermektedir. Örneğin, ürenin her 100 kilogramının 46 kilogramı azot olup, 46 kilogramlık ağırlık bitki besin maddesine geriye kalan ağırlık ise dolgu maddesine aittir. 100 kilogram ise, bu ağırlıktaki ürenin fiziki ağırlığıdır. Gübreler içerdiği bitki besin maddesinin yoğunluğuna bağlı olarak tüketilmekte ve fiyatlandırılmaktadır. Örneğin %46 oranında azot içeren üre, %33 azot içeren AN'den daha fazla kullanılmasıyla ikame edilebilmekte olup, ürenin fiyatı AN gübresinin fiyatından daha yüksektir. Bu nedenle, satışlar gübrelerin içerdiği bitki besin maddesine göre de karşılaştırılmış ve değerlendirme ağırlıklı olarak bu kriter göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

1997 Yılı Azotlu Gübrelerin Fiziki Toplam Satışları (Ton)

Gübre Türü	AS %21			CAN %26			AN %33			Üre %46			Azotlu Gübreler Toplamı			Pay (%)*
	Firma	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	
Toros Gübre	40,733	0	40,733	305,787	122,091	427,878	65,294	20,731	86,025	38,168	0	38,168	449,982	142,822	592,804	24.24
TÜGSAŞ	0	0	0	252,417	268,702	521,119	155	0	155	0	0	0	252,572	268,702	521,274	21.32
İGSAŞ	6,655	0	6,655	0	0	0	10,523	0	10,523	378,022	54,633	432,655	395,200	54,633	449,833	18.40
Ege Gübre	10,828	1,800	12,628	13,497	0	13,497	0	0	0	2,570	0	2,570	26,895	1,800	28,695	1.17
Gübretaş	9,208	0	9,208	5,076	116,520	121,596	6,932	73,185	80,117	40	121,355	121,395	21,256	311,060	332,316	13.59
Bagfaş	64,106	65,959	130,065	353	0	353	2,288	0	2,288	3,279	0	3,279	70,026	65,959	135,985	5.56
Diğer	68,453	29,222	97,675	100,076	4,800	104,876	49,377	20,955	70,332	102,581	8,940	111,521	320,487	63,917	384,404	15.72
Toplam	199,983	96,981	296,964	677,206	512,113	1,189,319	134,569	114,871	249,440	524,660	184,928	709,588	1,536,418	908,893	2,445,311	100.00

* Pazar payının hesaplanmasında azotlu gübreler toplam satış rakamları esas alınmıştır.

1997 Yılı Azotlu Gübrelerin BBM Cinsinden Toplam Satışları (Ton)

Gübre Türü	AS %21			CAN %26			AN %33			Üre %46			Toplam			Pay (%)
	Firma	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	
Toros Gübre	8,554	0	8,554	79,505	31,744	111,248	21,547	6,841	28,388	17,557	0	17,557	58,495	17,749	76,244	21.41
TÜGSAŞ	0	0	0	65,628	69,863	135,491	51	0	51	0	0	0	30,213	32,137	62,349	17.51
İGSAŞ	1,398	0	1,398	0	0	0	3,473	0	3,473	173,890	25,131	199,021	82,230	11,560	93,790	26.34
Ege Gübre	2,274	378	2,652	3,509	0	3,509	0	0	0	1,182	0	1,182	3,204	174	3,378	0.95
Gübretaş	1,934	0	1,934	1,320	30,295	31,615	2,288	24,151	26,439	18	55,823	55,842	2,557	50,724	53,281	14.96
Bagfaş	13,462	13,851	27,314	92	0	92	755	0	755	1,508	0	1,508	7,276	6,372	13,648	3.83
Diğer	14,375	6,137	20,512	26,020	1,248	27,268	16,294	6,915	23,210	47,187	4,112	51,300	47,783	5,607	53,390	14.99
Toplam	41,996	20,366	62,362	176,074	133,149	309,223	44,408	37,907	82,315	241,344	85,067	326,410	231,758	124,322	356,080	100.00

* Yukarıdaki tablolarda "Toplu Satış" başlığı altında incelenen TKKMB alımları ile Gübre Üreticileri Derneği'nin yayımladığı TKKMB tüketim değerleri arasında farklılık (yıllık 20.000 ton civarında) söz konusudur. Bu farklılık, TKKMB'den alınan veriler ile Gübre Üreticileri Derneği'nin istatistiklerinin tam olarak örtüşmemesinden kaynaklanmakta olup, bu durum TKKMB'nin stoktan satışlarını ve aldığı ürünlerin tamamını satamaması ile açıklanmaktadır.

1998 Yılı Azotlu Gübrelerin Fiziki Toplam Satışları (Ton)

Gübre Türü	AS %21			CAN %26			AN %33			Üre %46			Toplam			Pay (%)
	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	
Toros Gübre	56,206	11,159	67,365	334,240	160,640	494,880	55,790	23,715	79,505	130,312	8,530	138,842	576,548	204,044	780,592	26.34
TÜGSAŞ	0	0	0	407,715	297,178	704,893	11,451	0	11,451	8,409	0	8,409	427,575	297,178	724,753	24.45
İGSAŞ	16,880	0	16,880	0	0	0	15,047	0	15,047	358,471	138,105	496,576	390,398	138,105	528,503	17.83
Ege Gübre	15,104	2,447	17,551	20,190	0	20,190	7,841	0	7,841	17,598	0	17,598	60,733	2,447	63,180	2.13
Gübretaş	9,296	0	9,296	2,367	0	2,367	24,386	21,355	45,741	23,755	37,855	61,610	59,804	59,210	119,014	4.02
Bagfaş	62,696	14,851	77,547	48,250	0	48,250	17,587	27,641	45,228	20,419	0	20,419	148,952	42,492	191,444	6.46
Diğer	94,416	73,248	167,664	31,761	0	31,761	108,845	73,414	182,259	158,489	16,201	174,690	393,511	162,863	556,374	18.77
Toplam	254,598	101,705	356,303	844,523	457,818	1,302,341	240,947	146,125	387,072	717,453	200,691	918,144	2,057,521	906,339	2,963,860	100.00

1998 Yılı Azotlu Gübrelerin BBM Cinsinden Toplam Satışları (Ton)

Gübre Türü	AS %21			CAN %26			AN %33			Üre %46			Toplam			Pay (%)
	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	
Toros Gübre	11,803	2,343	14,147	86,902	41,766	128,669	18,411	7,826	26,237	59,944	3,924	63,867	177,060	55,860	232,919	24.17
TÜGSAŞ	0	0	0	106,006	77,266	183,272	3,779	0	3,779	3,868	0	3,868	113,653	77,266	190,919	19.81
İGSAŞ	3,545	0	3,545	0	0	0	4,966	0	4,966	164,897	63,528	228,425	173,407	63,528	236,935	24.59
Ege Gübre	3,172	514	3,686	5,249	0	5,249	2,588	0	2,588	8,095	0	8,095	19,104	514	19,618	2.04
Gübretaş	1,952	0	1,952	615	0	615	8,047	7,047	15,095	10,927	17,413	28,341	21,542	24,460	46,003	4.77
Bagfaş	13,166	3,119	16,285	12,545	0	12,545	5,804	9,122	14,925	9,393	0	9,393	40,908	12,240	53,148	5.52
Diğer	19,827	15,382	35,209	8,258	0	8,258	35,919	24,227	60,145	72,905	7,452	80,357	136,909	47,061	183,970	19.09
Toplam	53,466	21,358	74,824	219,576	119,033	338,609	79,513	48,221	127,734	330,028	92,318	422,346	682,582	280,930	963,512	100.00

1999 Yılı Azotlu Gübrelerin Fiziki Toplam Satışları (Ton)

Gübre Türü	AS %21			CAN %26			AN %33			Üre %46			Toplam			Pay (%)
	Firma	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	
Toros Gübre	46,722	10,697	57,419	358,807	136,585	495,392	102,832	122,396	225,228	139,344	107,331	246,675	647,705	377,009	1,024,714	32.64
TÜGSAŞ	8,205	0	8,205	435,697	229,051	664,748	23,089	0	23,089	29,131	0	29,131	496,122	229,051	725,173	23.10
İGSAŞ	10,161	0	10,161	0	0	0	9,031	0	9,031	295,014	27,070	322,084	314,206	27,070	341,276	10.87
Ege Gübre	15,176	0	15,176	22,824	0	22,824	21,070	0	21,070	21,391	4,840	26,231	80,461	4,840	85,301	2.72
Gübretaş	6,203	0	6,203	3,809	0	3,809	21,582	2,805	24,387	60,445	5,483	65,928	92,039	8,288	100,327	3.20
Bagfaş	53,601	13,127	66,728	24,940	0	24,940	38,981	4,173	43,154	12,216	29,063	41,279	129,738	46,363	176,101	5.61
Diğer	75,910	24,441	100,351	29,962	0	29,962	280,411	5,931	286,342	241,173	28,475	269,648	627,456	58,847	686,303	21.86
Toplam	215,978	48,265	264,243	876,039	365,636	1,241,675	496,996	135,305	632,301	798,714	202,262	1,000,976	2,387,727	751,468	3,139,195	100.00

1999 Yılı Azotlu Gübrelerin BBM Cinsinden Toplam Satışları (Ton)

Gübre Türü	AS %21			CAN %26			AN %33			Üre %46			Toplam			Pay (%)
	Firma	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	Toplam Satış	Bayi Satışı	Toplu Satış	
Toros Gübre	9,812	225	10,036	93,290	35,512	128,802	33,935	40,391	74,325	64,098	49,372	113,471	201,134	125,500	326,634	31.46
TÜGSAŞ	1,723	0	1,723	113,281	59,553	172,834	7,619	0	7,619	13,400	0	13,400	136,024	59,553	195,577	18.84
İGSAŞ	2,134	0	2,134	0	0	0	2,980	0	2,980	135,706	12,452	148,159	140,820	12,452	153,273	14.76
Ege Gübre	3,187	0	3,187	5,934	0	5,934	6,953	0	6,953	9,840	2,226	12,066	25,914	2,226	28,141	2.71
Gübretaş	1,303	0	1,303	990	0	990	7,122	926	8,048	27,805	2,522	30,327	37,220	3,448	40,668	3.92
Bagfaş	11,256	276	11,532	6,484	0	6,484	12,864	1,377	14,241	5,619	13,369	18,988	36,224	15,022	51,245	4.94
Diğer	15,941	513	16,454	7,790	0	7,790	92,536	1,957	94,493	110,940	13,099	124,038	227,206	15,569	242,775	23.38
Toplam	45,355	1,014	46,369	227,770	95,065	322,836	164,009	44,651	208,659	367,408	93,041	460,449	804,543	233,770	1,038,313	100.00

Kuruluşların Toplam Azotlu Gübre Satışları İçindeki Payları (%)

Yıl	1997		1998		1999	
	Toplam Fiziki	Toplam BBM	Toplam Fiziki	Toplam BBM	Toplam Fiziki	Toplam BBM
Toros Gübre	24.24	21.41	26.34	24.17	32.64	31.46
TÜGSAŞ	21.32	17.51	24.45	19.81	23.10	18.84
İGSAŞ	18.40	26.34	17.83	24.59	10.87	14.76
Ege Gübre	1.17	0.95	2.13	2.04	2.72	2.71
Gübretaş	13.59	14.96	4.02	4.77	3.20	3.92
Bagfaş	5.56	3.83	6.46	5.52	5.61	4.94
Diğer	15.72	14.99	18.77	19.09	21.86	23.38
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Üretim ve kapasite rakamlarına göre, İGSAŞ ve Toros Gübre'nin toplam büyüklüğü pazar liderliğine ulaşılması etkisini gösterecektir. Satış değerleri incelendiğinde de, Toros Gübre ve İGSAŞ'ın pazardaki toplam ağırlığının rakiplerinkinden epeyce yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir. Bitki besin maddesi (BBM) cinsinden 1997 yılında %47.75, 1998 yılında %48.76 ve 1999 yılında %46.22'ye ulaşan bu büyüklük; TÜGSAŞ'ın %20'ler seviyesinde seyreden ve özellikle diğer üretici firmaların (Ege Gübre, Gübretaş ve Bagfaş) %5'i geçmeyen pazar paylarına göre epeyce yüksektir ve işlem sonucunda hakim durum yaratılacağına işaret etmektedir.

Toros Gübre tarafından hazırlanan bildirim formunda, işlemin temelde üre ürününü ilgilendirdiği düşüncesiyle, ürenin başlı başına bir ilgili ürün pazarı oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu görüş ilgili ürün pazarı tanımının yapıldığı bölümde ayrıntılı bir şekilde açıklandığı üzere paylaşılmamakla birlikte, ürenin tek başına ilgili ürün pazarı oluşturduğunun kabul edilmesi halinde de, bildirim konu işlem sonucunda Toros Gübre'nin hakim duruma geçeceği yönündeki değerlendirme geçerliliğini koruyacaktır. Nitekim, Toros Gübre ve İGSAŞ'ın birlikte 1999 yılı toplam üre satışları içindeki payı yaklaşık %57 olup, onları diğer üretici firmalardan Gübretaş %6.59 ve Bagfaş %4.12'lik payla izlemektedir.

Bu noktada, yukarıdaki tabloda "Diğer" başlığı altında TKKMB dışındaki toplu alıcıların da (Şeker Fabrikaları, Tariş ve Antbirlik) yer aldığı, bunların gerçekleştirdiği ve toplam satışlar içinde %6.5'luk bir orana denk gelen alımların sağlayıcılara dağıtılması sonucunda Toros Gübre ve İGSAŞ'ın toplam büyüklüğünün daha da artacağı belirtilmelidir. Bunun yanı sıra, "Diğer" başlığı altında yer alan ithalatçı firmaların da potansiyel pazar lideri karşısında güçlü rakipler olamayacağı açıktır. Nitekim, 1999 yılı fiziki satışları toplamı 1,365,990 ton olan taraflar karşısında, aynı yıl fiziki toplamda 410,048 ton gübre ithalatı gerçekleştiren ve en büyüğü 110,000 ton civarında dışalım yapan çok sayıda ithalatçı bulunmaktadır. Ayrıca, ithalatçı firmalardan önemli bir kısmının son birkaç yılda pazardan çekilmiş olması, pazarda halen varlığını koruyan firmaların önemli bir bölümününse (Anadolu, Köseoğlu, Ribat teşebbüsleri gibi) pazar paylarının azalması ve üreticilerin toplam ithalat içindeki

ağırlığının artması; ithalatçı kuruluşların üreticilere karşı yarattığı rekabetçi baskının hafifleme trendi izlemekte olduğunu göstermektedir.

Toros Gübre'nin İGSAŞ'ı devralarak pazarda nasıl bir konuma sahip olacağını ayrıntılı bir şekilde tartışılmasından önce, işlemin pazar yapısı üzerindeki etkisinin öngörülmesine yönelik bazı tespitler yapılmıştır.

ABD Adalet Bakanlığı'nın ve Federal Ticaret Komisyonu'nun beraber yayımladıkları "Yatay Birleşme Rehberi"nde yer bulan Herfindahl-Hirschman İndeksi (HHI), ABD'nin yanı sıra Avrupa Toplulukları'nda da, birleşmeler (birleşme ve devralmalar) değerlendirilirken kullanılmaktadır. HHI pazarda var olan firmaların pazar paylarının karelerinin toplanması suretiyle hesaplanmaktadır. Bu şekilde firmaların pazar payları kendileriyle çarpılarak ağırlıklandırılmakta, yüksek pazar payına sahip firmalar indeksi daha fazla artırırken düşük paylı firmaların indeks üzerindeki etkisi daha düşük kalmaktadır. HHI, daha önceden kullanılan dört firmalı yoğunlaşma oranından (CR 4) farklı olarak, sadece en büyük dört firmanın durumu hakkında değil pazarın geri kalanı hakkında da bilgi sahibi olunmasını sağlamakta ve aynı zamanda yukarıda da belirtildiği gibi büyük firmaların paylarına daha fazla ağırlık vererek bunların piyasadaki önemlerini de vurgulamış olmaktadır.

HHI testinde, hem birleşme sonrası pazarda oluşan yoğunlaşma oranı hem de birleşmeden dolayı yoğunlaşma oranında meydana gelen artış göz önünde bulundurulmaktadır. Değerlendirme aşağıdaki çerçevede yapılmaktadır:

- **Birleşme sonrası HHI < 1000:** Bu eşiğin altında kalan piyasalar yoğunlaşmamış kabul edilmekte ve bu durumdaki piyasalarda meydana gelecek birleşmelerin rekabeti engelleyici etkiler taşımadığı düşünülmektedir.
- **Birleşme sonrası HHI 1000 ile 1800 arasında:** Bu aralıkta yer alan piyasalar orta derecede yoğunlaşmış olarak değerlendirilmekte, HHI'da meydana gelen 100 birimden az bir artış rekabeti sınırlamayacak nitelikte kabul edilmektedir.
- **Birleşme sonrası HHI > 1800:** Bu eşiğin üzerindeki piyasalar yüksek ölçüde yoğunlaşmış olarak kabul edilmektedir. Bu ölçüde yoğunlaşmış piyasalarda birleşme sonrasında indekste meydana gelecek artış 100 birimden fazla olursa, birleşmenin pazar gücü yaratma ya da güçlendirme etkisi doğuracağı kabul edilmektedir.

HHI testinin bildirim konu işlem için uygulanmasında, yalnızca üretici firmaların 1999 yılı pazar payları kullanılmış ve bitki besin maddesi cinsinden azotlu gübre satışları düşük olan ithalatçıların ve diğer kuruluşların payları göz ardı edilmiştir. Bu durum, işlem sonrasına yönelik hesaplamalarda bulunacak değerlerin olması gerekenden düşük çıkmasına neden olacaktır. Daha açık bir anlatımla, işlem sonrasındaki yoğunlaşma, fiilen olacaktan düşük gözükülecektir. Ancak, "Diğer" başlığı altında incelenen kuruluşların pazar payları karelerinin toplama işlemine katılmamasına karşın, ortaya çıkan değerlerin birleşme sonrası eşiğinin (1800) epeyce üstünde olduğu görülecektir (2538,348). Satışları düşük olan işletmelere ait

değerlerin hesaplamalara katılmaması, işlem öncesi ve sonrasındaki pazar paylarının karelerinin toplamalarının farkının hesaplanmasında etkili olmayacaktır; çünkü göz ardı edilen değerlerin karelerinin toplamı yine aynı değerlerin karelerinin toplamından çıkarılacağından, bu işlemin sonucu her koşulda sıfıra eşit olacaktır.

Firma	İşlem Öncesi		İşlem Sonrası	
	Pazar Payı(%)	Pazar Payının Karesi	Pazar Payı(%)	Pazar Payının Karesi
Toros Gübre	31.46	989.7316	46.22 (31.46+14.76)	2136.2880
İGSAŞ	14.76	217.8576		
TÜGSAŞ	18.84	354.9456	18.84	354.9456
Ege Gübre	2.71	7.3441	2.71	7.3441
Gübretaş	3.92	15.3664	3.92	15.3664
Bagfaş	4.94	24.4036	4.94	24.4036
Toplam	76.63	1609.6490	76.63	2538.3480

Bazı kuruluşların pazar paylarının hesaplamaya dahil edilmemesine karşın, 2538.348 gibi oldukça yüksek bir değere ulaşılmıştır. HHI değerlendirmesine göre, 1800 değerinin üzerine çıkıldığından azotlu gübre pazarı yüksek ölçüde yoğunlaşmış sayılmaktadır. Devralma sonrasında indekste meydana gelecek artışın 100 birimden epeyce fazla (928.699) olduğu göz önünde bulundurulduğunda, işlemin pazardaki yoğunlaşmayı artıracığı, yani pazarın oligopolistik yapısını güçlendireceği anlaşılmaktadır. Böylece, işlemin pazar gücü yaratma ya da güçlendirme etkisi doğurması olasılığının epeyce yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, işlemin ve pazarın özel koşulları üzerinde durulması büyük önem taşımaktadır.

Toros Gübre ile İGSAŞ arasında gerçekleştirilmesi öngörülen devralma işleminin yaşama geçirilmesi sonucunda, azotlu gübreler pazarında faaliyetlerin çakışması ve rakip ürünlerin söz konusu olmasına karşın pazar kaybı yaşanmayacaktır. Azotlu gübreler pazarında arz ve talebin dengeli bir şekilde oluşması nedeniyle, üretilen veya ithal edilen ürünlerin tamamına yakını satılmaktadır. Üretimin talebi karşılamadığı durumlarda, ithal edilen ürünler arz-talebi dengeye getirmektedir. Dolayısıyla, İGSAŞ satışlarında ağırlığa sahip ürede Toros Gübre'nin ithalatının söz konusu olması ve Toros Gübre tarafından sağlanan diğer azotlu gübrelerin üre yerine kullanılabilmesi nedeniyle, işlem sonrasında her iki teşebbüsün sağladığı ürünlerin alıcı bulması konusunda bir sıkıntı yaşanmayacaktır.

Çiftçi yerli gübreyi tercih etme eğilimindedir. Buna bağlı olarak, gübre pazarında uzun süredir etkinlik gösteren üretici firmalar ithalatçılara göre bayi satışları aşamasında avantajlı konumdadır. Üretici firmaların ithal ettiği dökme mamül gübreyi kendi tesislerinde ve kendi markalarıyla ambalajlaması ile kullanıcının ambalajlı gübrenin ithal edilmiş olup olmadığını bilmemesi, ithalatçı/dağıtıcı firmaların dışalımdan bayi satışlarında karşılaştığı sıkıntıların üreticiler tarafından yaşanmamasına neden olmaktadır. Ürenin ülkemizdeki tek üreticisi olan İGSAŞ'ın tüketici gözünde ayrıcalıklı bir kuruluş olduğu ve özellikle üre alımlarında tercih edildiği bilinmektedir. Bu durumda, devralma işlemi, İGSAŞ'ın olumlu imajının ve dışalımdan satışların da yansıdığı pazar payının Toros Gübre

tarafından devralınması sonucunu doğuracaktır. Hatta azotlu gübre (özellikle üre) ithalatının daha büyük miktarlarda yapılıp bunun İGSAŞ adıyla satılması, Toros Gübre'ye İGSAŞ'tan gelen pazar gücünün daha da artmasını sağlayabilecektir. İGSAŞ'ın 1997 ve 1998 yıllarında azotlu gübre pazarındaki bitki besin maddesi cinsinden payının, %25'ler seviyesinde seyrederken 1999 yılında yaklaşık %15'e düşmesi, İGSAŞ'ın devralınmasının getireceği –1999 yılı değerlerinin üstündeki- potansiyel gücü göstermektedir.

Son yıllarda, daha yüksek miktarda azot içeren AN (%33) ve ürenin (%46) tüketimi miktar olarak artarken, bu gübrelerin satışının toplam azotlu gübre tüketimi içindeki payı da yükselmektedir. Üre ve AN gübrelerinin tüketiminin birlikte toplam azotlu gübre tüketimi içindeki payı, 1997 yılında %39.53'ken 1998 yılında %43.73 olmuş ve 1999 yılı sonu itibarıyla %51.04'e ulaşmıştır. Bu durum, söz konusu ürünlerin içerdiği azotun birim maliyetinin diğer azotlu gübrelerde olana göre düşük olması ve aynı zamanda konsantre gübrelerin kullanılmasıyla çiftçinin işçilik ve taşıma maliyetlerinin düşmesi ile açıklanmaktadır.

1999 yılında yalnızca 4 ay üretim yapmakla birlikte üre satışlarının yaklaşık üçte birini gerçekleştiren İGSAŞ'ın devralınması Toros Gübre'ye büyük güç katacaktır, çünkü İGSAŞ'ın üre ve AN gübrelerinin toplam satışlarındaki payı %22.59'dur. İşlem sonrasında, Toros Gübre konsantre gübreler olan AN ve üre gübrelerinin BBM cinsinden yarısından fazlasını satıyor olacaktır. Dolayısıyla, İGSAŞ'ın devralınması, Toros Gübre'ye yalnızca mevcut pazar koşulları açısından avantaj sağlamayacak, aynı zamanda pazarda daha da büyüme potansiyelini getirecektir.

Gübrenin tarım alanında nihai kullanıcısı olan çiftçilerin ülkenin hemen her noktasına yayılmış olması ve alım güçlerinin sınırlı olması nedeniyle taşıma maliyetinin firma tercih nedeni olması, sağlayıcılar arasındaki rekabette yaygın bayi ağına sahip olmayı önemli bir avantaj haline getirmektedir. Toplu satışlar yoluyla gübrenin fiziki toplamda yaklaşık %30'unun 3000 civarındaki kooperatif kanalıyla çiftçiye ulaşmasına karşın, satışların büyük kısmını oluşturan bayi satışlarında fazla sayıda ve ülkenin çeşitli bölgelerine yayılmış bayilerle çalışmak önem taşımaktadır. Bu nedenle, Toros Gübre'nin, İGSAŞ'ı devralmasıyla dağıtım seviyesinde de güçlenecektir. İşlemin dağıtım sistemi üzerindeki olası etkilerinin tartışılmasında, Toros Gübre'nin çalıştığı bayi sayısındaki artışın getireceği ek gelir ve maliyet ile bayi başına yapılan satışların ne yönde değişeceğinin üzerinde durulmasında fayda vardır.

Bayi ağının genişlemesi, talebin daha yaygın bir şekilde ve daha kısa sürede karşılanabilmesi anlamına gelmesine karşın, bayi başına düşen satışların azalması yönüyle bir birim gübre satışının içindeki taşıma maliyeti payının sağlayıcı firma açısından yükselmesine neden olabilmektedir. Ancak rekabet koşulları, daha fazla alıcıya ulaşabilmek için çok sayıda bayi ile çalışılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, yaygın bir bayi ağına sahip olmak ile bayi satışlarında etkinliğin sağlanması aynı anda gerçekleştirilmesi güç değişkenler olarak sağlayıcıların satış stratejilerine yön vermektedir.

800 adet bayisi olan Toros Gübre, İGSAŞ'ı devralması halinde bu teşebbüsün tüm bayileriyle çalışmayacak, muhtemelen aynı noktada faaliyet gösteren bayilerden biriyle dikey ilişkisini sürdürecektir. Bu nedenle, Toros Gübre'nin işlem sonrasında 448 İGSAŞ bayisinin eklenmesiyle 1200'den fazla bayiden oluşan bir dağıtım ağına sahip olacağını düşünmek gerçekçi değildir. Toros Gübre'nin, devralma sonrasında daha fazla bayiyle çalışarak müşteri portföyünü genişletmesi ancak aynı zamanda özellikle taşıma maliyetini dikkate alarak bayi başına satışları daha üst seviyelere çekmesi beklenmelidir. Böylece, bildirme konu işleme izin verilmesi durumunda, halihazırda en fazla sayıda bayi ile çalışmakta olan Toros Gübre dağıtım ağını genişletecek ve bayi satışlarını daha etkin bir şekilde gerçekleştirecektir.

İşlemin dağıtım sistemindeki genel etkileri, Toros Gübre'nin dağıtım ağını genişletmesi ve bayi satışlarını daha etkin bir şekilde gerçekleştirmesiyle sınırlı olmayacaktır. Diğer firmalara göre bayilerine en fazla ürün çeşitliliğini sunan ve yaygın dağıtım teşkilatına sahip Toros Gübre, dağıtımda farklı bir konuma sahip olup, buna bağlı olarak bayilerine karşı pazarlık gücü yüksektir. Nitekim, yalnızca Toros Gübre'nin bayileri rakip firmaların ürünlerini satamamaktadır. İGSAŞ'ın devralınması, özellikle üre temininin genişlemesiyle Toros Gübre'nin kendi bayilerine karşı pazarlık gücünü yükseltecek, pazarda tek elden satın alma esasına dayalı çalışan bayi sayısı artacak ve buna bağlı olarak ithalatçı firmaların ürünlerini toplu satışlar dışında nihai kullanıcılara ulaştırması güçleşecektir.

Bu çerçevede, Toros Gübre'nin, İGSAŞ'ı devralması halinde, dağıtım ağının genişlemesi ve etkinleşmesiyle bayi satışlarında güçlenecek (1999 yılında tarafların bayi satışlarındaki toplam payı BBM cinsinden %42.5'tir.), aynı zamanda ithalatçı firmalar açısından dağıtım daha önemli bir giriş engeli olacaktır.

Devralma işleminin diğer bir etkisi, İGSAŞ'ın İzmit'teki liman-iskele tesislerinin Toros Gübre'ye getireceği maliyet avantajıdır. İzmit'teki iskele, indirme ve yükleme hizmetlerinde geri teknoloji ve deprem nedeniyle onarılması gerekli, ayrıca bölgedeki diğer iskelelere göre küçük ve kapasitesi sınırlı bir tesis olmakla birlikte, üçüncü kişilere hizmet vermek anlamında olmasa da kendi faaliyetleri açısından Toros Gübre'ye büyük katkı verecektir. İthalatın tamamına yakınının gerçekleştirildiği kuzey bölgelerinden gelip ülkenin batısına satışı yapılacak gübrenin bu iskelede indirilmesi, hem maliyet avantajı getirecek hem de bu bölgelerdeki alıcılara daha kısa sürede ulaşılması mümkün olacaktır. Toros Gübre tarafından üretilen gübrenin aynı bölgeye taşınmasında karayolu yerine deniz yolunun kullanılabilmesi yine maliyet ve süre avantajı yaratacaktır. Bunun yanı sıra, İGSAŞ'ın İzmit'teki iskelenin yakınındaki ve Mersin-Adana bölgesindeki depoları da, Toros Gübre'nin, üretimi ve dağıtımını daha planlı ve uygun koşullar altında daha büyük ölçeklerle yapabilmesini sağlayarak, rakiplere karşı ciddi kazanım elde etmesini sağlayacaktır.

Pazarın geneli ve taraflar hakkındaki tespitler çerçevesinde; halihazırda giriş engellerinin yüksek olduğu gübre pazarının oligopolistik yapısının güçlenmesi ve bu şekilde pazara girmenin ve pazarda faaliyet göstermenin zorlaşması, azotlu gübre ithalatının yaklaşık üçte birini gerçekleştiren Toros Gübre'nin satış ve üretim miktarı ile kurulu kapasite yönüyle pazar lideri konumuna geçmesi, azotlu gübre

satışlarındaki ağırlığı gitgide artan üre ve AN gübresi satışlarının yarısından fazlasının Toros Gübre tarafından gerçekleştirilecek olmasının bu teşebbüsün pazarda daha da büyüme olanağını ele geçirmesi anlamına gelmesi ve bayi ağının genişleyip, bayi satışlarında etkinliğin artırılmasıyla Toros Gübre'nin rakiplerine karşı ciddi bir avantaja sahip olması ve dikey ilişkilerde pazarlık gücünün daha da artması etkilerini doğuracak işlem sonucunda, Toros Gübre'nin azotlu gübreler pazarında hakim duruma geçeceği belirlenmiştir.

2.2. İGSAŞ'ın Üretim Faaliyeti

Diğer azotlu gübrelerinkinden farklı bir üretim sürecinde ve ham madde olarak doğalgazın kullanımıyla üretilen üre, İGSAŞ'ın satış ve üretim faaliyetlerinde özel ve ağırlıklı bir yere sahiptir. İGSAŞ'ın İzmit'teki fabrikası Türkiye'de üre üretimini gerçekleştiren tek tesis olup, burada temel ham madde olarak kullanılan doğalgaz aynı zamanda enerji kaynağıdır. Buna bağlı olarak, ürenin üretim maliyetinin yaklaşık %80'ini doğalgaz oluşturmaktadır.

Doğalgazla çalışan elektrik santrallerinin çoğalması ve büyük şehirlerde doğalgazın ısınmada artan bir yaygınlıkla kullanılması, ülke genelinde doğalgaz ihtiyacının artması sonucunu doğurmuştur. Artan talebe karşı arzın yeterli düzeyde olmaması, İGSAŞ'ın doğalgaz temininde sıkıntı yaşamasına neden olmuştur. İGSAŞ 1999 yılında, Nisan ayına kadar doğalgaz alamamış ve bu tarihe kadar üretim gerçekleştirememiştir. Nisan ayından itibaren başlayan üretim, 17.08.1999 tarihinde (4 ay sonra) bu sefer deprem nedeniyle durmuş ve günümüze kadar normal koşullarda üretim yapılamamıştır. Bu tarihten sonra, depremden zarar gören tesis onarılmış ve amonyak üretim sürecinin modernizasyonu tamamlanmıştır. Üre üretim sürecinin iyileştirme çalışmaları ise sürmektedir. Modernizasyon çalışmalarının bir kısmının tamamlanması ve depremin yarattığı zararın giderilmesinden sonra test üretimine geçilmiştir.

İGSAŞ üretim tesislerine, 2001 yılı Nisan ayına kadar doğalgaz verilmeyeceği tahmin edilmektedir. Bu durum, üretim faaliyetlerini büyük ölçüde sınırlandıracaktır, çünkü ağırlıklı olarak ilkbaharda tüketilen azotlu gübrelerin bu mevsim öncesinde üretilerek stoklanması gerekmektedir ve doğalgaz kesintisi bu döneme denk gelecektir. Doğalgaz tüketen elektrik santrali sayısının hızla artması ve özellikle kış aylarında büyük şehirlerdeki doğalgaz ihtiyacının yoğunlaşması, doğalgaz teminindeki problemin -arz yetersizliği giderilmedikçe- bir süre daha devam edeceğini göstermektedir.

Bildirim formunda; kısa vadede doğalgaz teminine ilişkin belirsizliğin söz konusu olması nedeniyle önümüzdeki birkaç yılda da üretime geçilemeyecek olmasının göz ardı edilemeyecek bir olasılığı ifade etmesi tespitinden hareketle, faaliyetlerini tam anlamıyla sürdüremeyen bir işletmenin Toros Gübre tarafından devralınmasının hakim durum yaratılmasına neden olmayacağı ileri sürülmüştür. Ancak bu yaklaşımda, İGSAŞ'ın pazardaki fiili ve potansiyel ağırlığı göz ardı edilmektedir.

Öncelikle, dünya fiyatlarıyla rekabet edilebilecek şekilde uygun maliyette girdi sağlanabilmesi, yalnızca ürenin değil diğer azotlu gübrelerin de ülkemizde üretilmesinin ön koşuludur. Halihazırda, üretici firmalar dünya fiyatlarındaki düşüşlerden etkilenecek önceden üretmekte olduğu gübrenin ithaline yönelebilmektedir. Kaldı ki, İGSAŞ'ın uygun koşullarda doğalgaz temin edebildiği düşünüldüğünde, bu durumda da doğalgaz ve daha da önemlisi mamül üre fiyatlarının dünya genelinde nasıl seyredeceğinin önceden bilinmemesi, aynı belirsizliği doğuracaktır. Bu bağlamda, doğalgaz talebinin karşılanabilmesi dışındaki hususlar üretim yapan herhangi bir teşebbüsü ilgilendirebilecek nitelikte olup, bu değişkenlere ağırlık verilerek İGSAŞ özelinde değerlendirme yapmak sağlıklı sonuçlar vermeyecektir.

Diğer yandan, yakın tarihlerde yapılan görüşme ve anlaşmalar sonucunda doğalgaz arzının talebi karşılayamaması sorununun 2-3 yıl içinde ortadan kalkacağı beklenmektedir. Bununla ilgili olarak, Botaş Genel Müdürlüğü'nün ÖİB'ye gönderdiği 13.04.2000 tarih ve 10498 sayılı yazıda; artan talebin karşılanması, anlaşmaya bağlanan gaz alımlarının zamanında yapılabilmesi ve arz açığının karşılanması için birçok projenin yatırım programına alındığı ifade edilmektedir . Yazıya göre bu projeler;

- Mevcut Doğalgaz Sisteminin Modifikasyonu ve Geliştirilmesi Projesi,
- Yeraltı Gaz Depolama Projesi,
- Doğu Anadolu Doğal Gaz İletim Hattı Projesi,
- Mavi Akım Projesi,
- Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğalgaz İletim Hattı Projesi,
- İkinci LNG Terminali Projesi,
- Mısır-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi,
- Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'dir.

Çalışmaların öngörüldüğü tarihlerde tamamlanması durumunda; 2001 yılı içinde Doğu Anadolu Doğal Gaz İletim Hattı Projesi ile İran'dan ve Mavi Akım Projesi ile Rusya Federasyonu'ndan, 2002 yılında ise Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğalgaz Boru Hattı Projesi ile Türkmenistan'dan doğalgaz alınacaktır. Bunların dışında Irak ve Mısır'la da doğalgaz alım protokolü yapılmıştır.

Bu projelerin birkaç yıl içinde yaşama geçirilmesiyle, doğalgaz arz açığının giderileceği tahmin edilmektedir. Kısa vadede, 2001'de tamamlanacak iki proje sonrasında, doğalgaz talebi önemli ölçüde karşılanabilecektir. Dolayısıyla, İGSAŞ'ın üretim yapmasının önündeki en büyük engel kalkacaktır.

İGSAŞ, üretim yapamamasına karşın pazarda ciddi bir ağırlığa sahiptir. 1999 yılında yalnızca 4 ay üretim yapan İGSAŞ'ın satışlarının çoğu ithal edilen ürünlerden gelmektedir. İGSAŞ'ın, pazarda uzun süredir faaliyet göstermesi ve ürenin tek üreticisi olmasına bağlı olarak tüketici nezdinde oluşan olumlu imajı, üretime ara vermek durumunda kalmasına karşın azotlu gübre pazarında hala önemli bir ağırlığa sahip olmasının temel nedenidir. Dökme olarak ithal edilip ülkemizde ambalajlanarak satışa sunulan gübrenin ithal edilmiş olup olmadığının çiftçi tarafından bilinmemesi

ve daha da önemlisi tercih edilen bir firmanın adıyla ambalajlanmış olması, İGSAŞ'ın pazarda önemli bir oyuncu olarak kalmasının gerekçesini oluşturmaktadır. Bu nedenle, İGSAŞ üretime geçemese de, Toros Gübre'nin İGSAŞ'ı devralması durumunda taraflar pazar payı kaybına uğramayacaktır. Hatta Toros Gübre'nin, İGSAŞ'ın gerçekleştirdiği ithalatın üzerinde dışalımında bulunarak bu ürünleri İGSAŞ ambalajıyla pazara sürmesi durumunda, pazardaki ağırlığını artırması mümkün olabilecektir.

Bu çerçevede, İGSAŞ'ın üretimdeki mevcut sıkıntıları nedeniyle bildirim konu olan işlem sonucunda hakim durum yaratılmayacağı görüşü, bu işletmenin çiftçi nezdindeki olumlu imajı nedeniyle devralma sonrasında Toros Gübre'nin büyük ölçüde güç kazanacağı ve 2-3 yıl içinde İGSAŞ'ın eski üretim performansını yakalayabileceği tespitleri karşısında gerçeği yansıtmamaktadır.

2.3. İşlemin Kompoze Gübreler Pazarında Yaratacağı Etkinin Değerlendirilmesi

İGSAŞ, asıl üretim konusu olan ürenin yanında; üretimi ve elleçlemesi aşamalarında ortaya çıkan, satılmaz nitelikteki ürenin değerlendirilmesi ve ürün yelpazesinin genişletilmesi amacıyla, 20.20.0 ile 15.15.15 kompoze gübrelerini de üretmekte, ayrıca söz konusu ürünler (bazı yıllar üre de) ile DAP gübresini ithal etmektedir.

Ülkemizdeki tüm gübre üreticileri, kompoze gübre üretimi yapmaktadır. Bu üreticilerinin kompoze gübre üretim kapasiteleri ile son üç yıldaki fiili üretim miktarları şu şekildedir:

Kompoze Gübre Üretimi Yapan Kuruluşların Kapasite ve Yıllara Göre Üretim Miktarları (Ton)

Firma	Kapasite (Ton/Yıl)	Pay (%)	1997 Yılı Üretimi	Pay (%)	1998 Yılı Üretimi	Pay (%)	1999 Yılı Üretimi	Pay (%)
Toros Gübre	808,500	29.68	454,734	24.35	502,517	26.05	491,008	27.58
TÜGSAŞ (Samsun)	527,200	19.36	375,875	20.13	372,505	19.31	355,335	19.96
Gübretaş	500,000	18.36	368,548	19.74	368,614	19.11	324,987	18.25
Bagfaş	440,000	16.15	436,368	23.37	419,572	21.75	375,646	21.10
Ege Gübre	330,000	12.12	120,326	6.44	155,680	8.07	148,427	8.34
İGSAŞ	118,000	4.33	111,500	5.97	109,999	5.70	84,897	4.77
Toplam	2,723,700	100.00	1,867,351	100.00	1,928,887	100.00	1,780,300	100.00

*Kaynak: DPT Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2000 Yılı Gübre Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

** Bazı fabrikalar aynı tesiste birden fazla kompoze ürün çeşidi üretebilmekte, buna göre de üretim kapasiteleri değişmektedir. Bu tür durumlarda, daha fazla üretim yapılabilen ürünün üretim kapasitesi alınmıştır.

%30 civarındaki pay ile en büyük kompoze gübre üretim kapasitesine sahip kuruluş Toros Gübre'dir. Son üç yılın üretim miktarlarına göre, pazardaki en yüksek pay yine Toros Gübre'ye aittir. Ancak, daha sonra gelen üreticilerle arasında çok az bir fark bulunmakta ve ilk dört üreticinin pazar paylarının %18 ile %27 arasında değiştiği görülmektedir.

Gübre Üreticileri Derneği'nin istatistiklerine göre, 1999 yılı kompoze gübre satışlarının 640,980 tonluk kısmını TKKMB gerçekleştirmiştir. Ancak, TKKMB'nin gibi görülen bu satış miktarı, esasen üretici kuruluşların TKKMB'ye yaptığı toplu satışlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, kompoze gübreler pazarındaki üretici kuruluşların gerçek ağırlıklarını görebilmek için, TKKMB alımları üretici kuruluşlara dağıtılmıştır.

1999 Yılı Kompoze Gübre Satışları (Ton)*

Kuruluş	Bayi Satışı	Toplu Satış**	Toplam***	Pay (%)
Gübretaş	207,684	365,746	573,430	26.94
Toros Pazarlama	507,613	26,275	533,888	25.08
Bagfaş	212,822	72,857	285,679	13.42
TÜGSAŞ (Samsun)	209,308	15,781	225,089	10.57
İGSAŞ	127,020	0	127,020	5.97
Ege Gübre	102,858	15,789	118,647	5.57
Diğer	235,960	29,119	265,079	12.45
Toplam	1,603,265	525,567	2,128,832	100.00

* DAP da bir kompoze gübre çeşidi olarak alınmıştır.

** TKKMB 1999 yılında 640,980 ton kompoze gübre satışı yapmıştır. Ancak aynı yıldaki toplu alım miktarının 525,567 ton olduğu görülmektedir. Aradaki 115,413 tonluk fark stoktan satışlarla açıklanmaktadır.

*** Bu başlık altındaki değerler, azotlu gübreler pazarının incelendiği bölümlerden farklı olarak yalnızca fiziki toplam cinsindedir. Kompoze gübreler birden fazla bitki besin maddesi içermekte olup, BBM cinsinden hesaplama yapmak farklı besin maddelerinin aynı şekilde hesaplamalara dahil edilmesine ve buna bağlı olarak sağlıklı olmayan sonuçlara ulaşılmasına neden olacaktır.

1999 yılı kompoze gübre satış rakamlarına göre, Gübretaş'ın %26.94'lük pazar payı ile en büyük kompoze gübre satıcısı olduğu, onu %25.08'lik pazar payı ile Toros Gübre'nin yakından izlediği, diğer satıcıların ise daha düşük pazar paylarına sahip olmakla birlikte, özellikle %13.42'lik pazar payı ile Bagfaş'ın ve %10.57'lik pay ile TÜGSAŞ (Samsun)'ın, pazardaki ağırlıkları bakımından, ilgili pazarın önemli aktörlerinden olduğu görülmektedir.

1999 yılı sonu itibarıyla, İGSAŞ'ın kompoze gübreler pazarındaki payı yaklaşık %6'dır. Toros Gübre'nin, İGSAŞ'ı devralması durumunda, pazar payı (İGSAŞ'ın kompoze gübreler pazarındaki payının tamamının devralan kuruluşa geçeceği varsayımı altında), %30 civarına yükselecektir. Bu durumda, Toros Gübre %2-3'lük bir pazar payı farkı ile Gübretaş'ın önüne geçecek ve pazar lideri olacaktır. Ancak gerek rakiplerinin pazardaki ağırlıkları gerekse devralma işlemi sonrasında Toros Gübre'nin pazar payında büyük bir sıçramanın söz konusu olmayacağı dikkate alındığında, işlemin kompoze gübreler pazarında hakim durum yaratılmasına neden olmayacağı anlaşılmaktadır. Kaldı ki, devralma işlemi sonrasında pazar payı kaybının yaşanması kaçınılmaz olup, yukarıda belirtilen pazar payı toplamı fiilen daha düşük seviyelerde oluşacaktır; çünkü İGSAŞ'ın yalnızca bayilere ürün çeşitliliği sunabilmek amacıyla üretmekte veya ithal etmekte olduğu kompoze gübrelerin

satışları sınırlı miktarlardadır ve İGSAŞ'ın azotlu gübrelerden özellikle ürede çiftçi tarafından tercih edilmesi durumu kompoze gübrelerde aynı oranda etkili değildir.

Ayrıca kompoze gübre üretim kapasitesi 808,500 ton olan Toros Gübre, pazar koşulları gereği bu kapasitenin ancak %55-60'ını kullanabilmektedir. Bu nedenle, işlemin kompoze gübreler pazarında yaratacağı etkinin değerlendirilmesinde; İGSAŞ'ı devralmasından gelecek %5-6'lık bir kapasite ve üretim payı ile Toros Gübre'nin pazar lideri konumuna geçecek olmasına karşın, arz fazlasının söz konusu olması ve tüm üretici firmaların üretim faaliyetinde bulunması göz önünde bulundurulmuştur. Arz esnekliğinin yüksek olması –bir kompoze gübre türünün üretiminden diğerine geçmenin zor olmaması- da kompoze gübreler pazarındaki rekabetin azotlu gübreler pazarında olandan daha şiddetli olmasını açıklamakta ve potansiyel rekabet olanaklarına işaret etmektedir. Bu hususlar da, işlem sonucunda kompoze gübreler pazarında hakim durum yaratılmayacağı tespitini desteklemektedir.

İ- SONUÇ

Yukarıda yer verilen değerlendirmeler ışığında, İstanbul Gübre Sanayii A.Ş.'nin Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş. tarafından devralınması halinde;

1. kompoze gübreler pazarında hakim durum yaratılmayacağına,
2. ancak azotlu gübreler pazarında, Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş.'nin,
  - satış, üretim, kurulu kapasite ve ithalat yönüyle pazar lideri konumuna geçecek olması,
  - toplam azotlu gübreler satışı içinde payı artmakta olan AN (%33 N) ve üre (%46 N) gübrelerinin önemli bir kısmının satışını gerçekleştirecek olmasına bağlı olarak, pazardaki ağırlığını daha da artırma olanağını ele geçirecek olması,
  - bayi ağının genişlemesi ve yeni iskele, depo kullanımı olanaklarını edinmesiyle rakiplerinin pazarda tutunmasının güçleşecek olması,
  - giriş engellerinin yüksek olduğu pazarın oligopolistik yapısının ciddi ölçüde güçleneceği ve böylece pazara girişin daha da zorlaşacak olması,

nedenleriyle hakim duruma geçeceğine,

3. bu itibarla, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7 nci maddesi anlamında hukuka aykırı ve yasak olan, bildirimle konu devralma işlemine izin verilmemesine OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.